

DROGA DO WOLNOŚCI

RAPORT Z BADANIA ILOŚCIOWEGO NAUCZYCIELI SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

Grudzień 2024

SPIS TREŚCI

METODOLOGIA	3
DOBÓR PRÓBY	3
SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI BADANIA	4
CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI	5
GŁÓWNE WNIOSKI	7
WYNIKI BADANIA	9
1. IDENTYFIKACJA RELIGIJNA	10
1.1. WYZNANIE	10
1.2. PRAKTYKI RELIGIJNE	11
1.3. WIARA	12
2. RÓŻNE ASPEKTY WOLNOŚCI NA TLE PRAW PODSTAWOWYCH	13
3. WOLNOŚĆ RELIGIJNA - DEFINIOWANIE POJĘCIA	20
4. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W POLSCE	24
5. OCENA ROZWIĄZAŃ SŁUŻĄCYCH OCHRONIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ	28
5.1. OCHRONA PRAW OSÓB WIERZĄCYCH I NIEWIERZĄCYCH	28
5.2. NARUSZENIA PRAWA DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ	30
6. RELACJE PAŃSTWO – KOŚCIÓŁ	32
7. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W ŚRODOWISKU SZKOLNYM	34
7.1. ZADANIA SZKOŁY	34
7.2. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W SZKOLE	37
7.3. SZYKANY Z PRZYCZYN ŚWIATOPOGLĄDOWYCH	39
8. SYMBOLE I ELEMENTY RELIGIJNE W SZKOLE	41
8.1. KRZYŻ W SZKOLE	41
8.2. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI SZKOLNYCH	50
9. KATECHEZA SZKOLNA	52
10. OCENA PLANOWANYCH ZMIAN W NAUCZANIU RELIGII W SZKOŁACH PUBLICZNYCH	56

METODOLOGIA

Metoda badawcza:	wywiad kwestionariuszowy (PAPI)
Termin realizacji:	18.09. – 30.10. 2024 r.
Liczba nauczycieli objętych badaniem	600

DOBÓR PRÓBY

Na potrzeby badania podzielono zbiorowości uczniów oraz nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych, ze względu na typ placówki, w której się uczą lub pracują:

- branżowe szkoły I stopnia
- licea ogólnokształcące
- technika

oraz dodatkowo na placówki publiczne i prywatne. Próbę 60 placówek alokowano między wyróżnione subpopulacje w sposób proporcjonalny do ich szacowanej liczebności na podstawie danych z Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych Ministerstwa Edukacji Narodowej (stan na 2024.08.14).

Na etapie losowania szkół, w każdej zbiorowości zastosowano warstwy implícite, które wyznaczały sposób uporządkowania placówek w operacie losowania. W przypadku szkół publicznych wykorzystano do tego celu dane o: województwie oraz wielkości miejscowości, w której znajduje się szkoła. Placówki niepubliczne uporządkowano względem województwa, w którym się znajdują.

Schemat doboru przewidywał również zastosowanie dwóch prób rezerwowych na etapie losowania szkół. Placówki rezerwowe wybierano z tych samych warstw implícite, co placówki dobrane do próby głównej. Starano się przy tym, aby jednostki pierwotnie wylosowane i rezerwowe były identyczne pod względem typu, wielkości miejscowości oraz województwa. Schemat losowania próby zakładał możliwość zastępowania wyłącznie niedostępnych szkół.

Dobór nauczycieli polegał na rekrutacji 10 osób pracujących w placówkach wylosowanych do badania uczniów, w tym na rekrutacji:

- wychowawcy klasy objętej badaniem (1 osoba)
- innych nauczycieli uczących w ostatnich klasach (9 osób).

Schemat ważenia próby

W celu zachowania reprezentacyjności i zminimalizowania odchyleń prób od struktury badanych zbiorowości, uzyskane zbiory danych uczniów oraz nauczycieli zostały poddane procedurze ważenia. W obu przypadkach starano się skorygować rozkłady cech placówek, w których respondenci się uczą lub pracują. Źródłem informacji o populacji był Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych Ministerstwa Edukacji Narodowej (stan na 2024.08.14). Wagi zostały wyznaczone przy użyciu iteracyjnej procedury ważenia wieńcowego (rim weighting) z uwzględnieniem rozkładów następujących zmiennych:

- województwo
- typ placówki (branżowe szkoły I stopnia, licea ogólnokształcące, technika)
- rodzaj finansowania placówki (publiczna, prywatna)

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI BADANIA

Założenie: realizacja 10 wywiadów z nauczycielami w każdej z wylosowanych szkół, w tym pełniącym funkcję wychowawcy klasy objętej badaniem (1) oraz nauczycielami (9) uczącymi w ostatnich klasach następujących przedmiotów:

Procedura realizacji obu badań (uczniowie i nauczyciele) była uzgadniana z dyrekcją szkoły. W dniu realizacji badania audytoryjnego z uczniami ankieterzy rekrutowali nauczycieli i wręczali im kwestionariusze do samodzielnego wypełnienia, a następnie - po wypełnieniu kwestionariuszy przez respondentów - kontrolowali kompletność odpowiedzi.

Łącznie zrealizowano 600 wywiadów z nauczycielami, zgodnie z założeniami badania.

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI

Płeć	Częstość	Procent
Kobieta	449	75,0
Mężczyzna	146	24,3
Brak danych	5	0,8
Ogółem	600	100,0

Wiek	Częstość	Procent
poniżej 30 lat	12	2,0
30-39 lat	63	10,6
40-49 lat	236	39,3
50-59 lat	169	28,2
60 lat i więcej	58	9,6
Odmowa odpowiedzi	62	10,4
Ogółem	600	100,0
Średnia wieku	48 lat	

Wykształcenie	Częstość	Procent
Średnie	4	0,7
Wyższe bez magisterium	17	2,9
Wyższe magisterskie	544	90,6
Wyższe magisterskie ze stopniem naukowym	31	5,2
Odmowa odpowiedzi	4	0,6
Ogółem	600	100,0

Miejscowość zamieszkania	Częstość	Procent
Wieś	136	22,6
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	118	19,7
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	178	29,7
Miasto 101 tys. i więcej	164	27,3
Odmowa odpowiedzi	4	0,6
Ogółem	600	100,0

Przedmiot nauczania	Częstość	Procent
Przedmioty humanistyczne	128	21,4
Przedmioty ścisłe	100	16,7
Przedmioty przyrodnicze	80	13,4
Języki obce	114	18,9
Religia	14	2,4
Inne	155	25,8
Odmowa odpowiedzi	8	1,3
Ogółem	600	100,0

Typ szkoły	Częstość	Procent
Szkoła branżowa	65	10,9
Publiczne liceum ogólnokształcące	252	42,0
Technikum	246	41,0
Prywatne liceum ogólnokształcące	37	6,2
Ogółem	600	100,0

Lokalizacja szkoły	Częstość	Procent
Wieś	44	7,3
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	153	25,4
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	197	32,9
Miasto 101 tys. mieszkańców i więcej	206	34,4
Ogółem	600	100,0

GŁÓWNE WNIOSKI

- ❖ Nauczyciele są skłonni identyfikować się z religią katolicką w podobnym stopniu jak ogół Polaków. Pod tym względem różnice między uczniami i ich nauczycielami są podobne do tych, które dzielą młodzież i dorosłych Polaków. Z pewnością są to różnice o charakterze pokoleniowym. Wydaje się, że obecne pokolenie młodych ludzi, po wejściu w wiek dojrzały, nie osiągnie tego poziomu religijności i praktyk religijnych, jaki dziś charakteryzuje ich rodziców i nauczycieli.
- ❖ Dla nauczycieli, tak jak dla uczniów, najważniejsze prawa człowieka, to prawa osobiste. Główne różnice między nauczycielami i uczniami dotyczą opinii na temat prawa do niezależnego sprawiedliwego sądu oraz prawa do ochrony zdrowia. Oba te prawa nauczyciele znacznie częściej niż uczniowie wskazują wśród najważniejszych dla siebie oraz wśród praw najsłabiej, najmniej w Polsce chronionych.
- ❖ Nauczyciele zdecydowanie rzadziej niż badana młodzież definiują „wolność religijną” w ujęciu humanistycznym, jako prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu, natomiast zdecydowanie częściej niż uczniowie określają ją jako prawo człowieka do uzewnętrzniania swojej religii, częściej też wskazują, że oznacza ona prawo każdego człowieka do wyznawania/przyjmowania religii według własnego wyboru.
- ❖ Podobnie jak przed dwoma laty, wśród nauczycieli przeważa przekonanie o równym traktowaniu w Polsce osób wierzących i niewierzących i opinia ta cieszy się większą akceptacją nauczycieli niż uczniów. Ci spośród nauczycieli którzy mają poczucie nierównego traktowania ze względu na wiarę bądź jej brak, wskazują - podobnie jak uczniowie - na uprzywilejowanie wierzących.
- ❖ Podobnie jak młodzież, zdecydowana większość nauczycieli uznaje, że prawa osób wierzących są w Polsce dobrze chronione. Inaczej jednak niż wśród uczniów i podobnie jak przed dwoma laty), w grupie nauczycieli przeważa przekonanie, że polskie państwo dobrze chroni również prawa osób niewierzących.
- ❖ Zdecydowana większość nauczycieli – podobnie jak młodzież i tak samo jak przed dwoma laty – nie zgadza się ze stwierdzeniem, że katolicy są dziś w Polsce wykluczani z życia społecznego.

- ❖ Podobnie jak przed dwoma laty, opinie nauczycieli na temat obecności Kościoła w życiu publicznym są zbieżne z opiniami uczniów: większość pedagogów postrzega udział Kościoła w życiu publicznym jako zbyt duży. W porównaniu z rokiem 2022 zmniejszyło się jednak nieco przekonanie nauczycieli o nadmiernej obecności Kościoła w życiu publicznym i – jednocześnie – przybyło osób oceniających, że jest ona zbyt mała.
- ❖ Podobnie, jak w 2022 r., nauczyciele częściej i bardziej zdecydowanie niż młodzież zgadzają się, że do zadań szkoły należy kształtowanie postaw etycznych i wychowanie patriotyczne uczniów, natomiast mają bardzo zbliżony do młodzieży, w przeważającej mierze krytyczny, stosunek do idei wychowania religijnego. Większość z nich ocenia swój wpływ na uczniów w dziedzinie wiary i religijności jako znikomy bądź nieistniejący.
- ❖ Nauczyciele mają znacznie bardziej pozytywną niż uczniowie wizję tego, jak w ich szkołach realizowana jest wolność sumienia i wyznania. Zdecydowanie przeważa wśród nich pogląd, że w ich szkołach jest ona przestrzegana, a uczniowie wierzący i niewierzący są traktowani przez kadrę nauczycielską w równy sposób. Wyniki te są bardzo zbliżone do tych sprzed dwóch lat.
- ❖ Podobnie jak młodzież, nauczyciele są generalnie sceptyczni wobec obecności symboliki religijnej w szkołach (w tym umieszczania krzyży). Podobnie jak w przypadku uczniów, również wśród nauczycieli obserwujemy jednak na przestrzeni ostatnich dwóch lat wzrost przychylnego nastawienia i spadek krytycyzmu wobec obecności krzyży w szkołach i generalnie umieszczania symboliki religijnej w organizowanych tam uroczystościach.
- ❖ Podobnie jak przed dwoma laty, nauczyciele znacznie częściej niż badana młodzież uważają, że najlepszą formą nauczania religii byłaby nieobowiązkowa katecheza w punktach katechetycznych przy parafiach, podczas gdy uczniowie zdecydowanie preferują nieobowiązkową religię w szkołach.
- ❖ Nauczyciele częściej niż uczniowie uważają za słuszne umieszczanie ocen z religii na świadectwie szkolnym. Są jednak zgodni z uczniami w kwestii rangi religii jako przedmiotu maturalnego – większość obu grup wypowiada się przeciwko możliwości zdawania egzaminu z religii na maturze.
- ❖ Wśród uczestniczących w badaniu nauczycieli przeważa akceptacja zarówno dla planowanych, jak i już wprowadzonych przez resort edukacji, zmian w nauczaniu religii w szkołach publicznych, w porównaniu z uczniami poziom poparcia jest jednak nieco niższy. Podobnie jak uczniowie, nauczyciele definiują wprowadzane zmiany raczej w kategoriach konstytucyjnego zapisu o neutralności światopoglądowej państwa niż ograniczenia prawa do wolności religijnej.

WYNIKI BADANIA

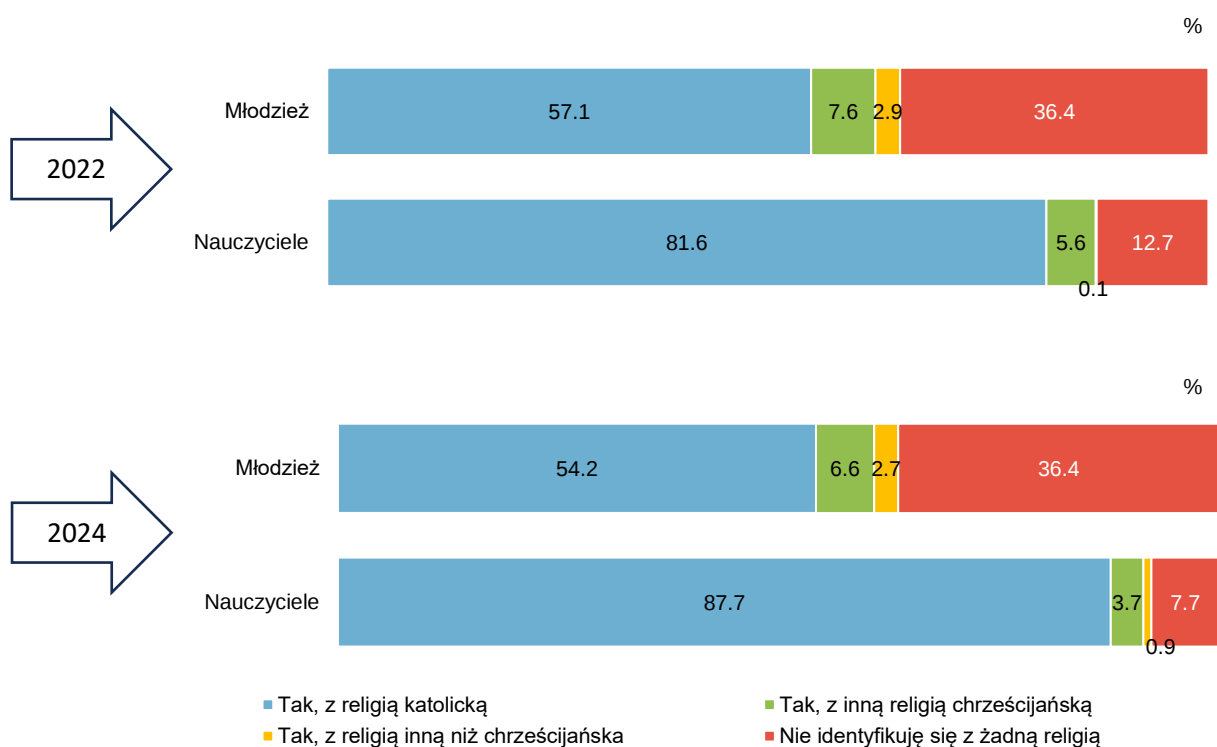
1. IDENTYFIKACJA RELIGIJNA

1.1. WYZNANIE

Podobnie jak dwa lata temu, nauczyciele i uczniowie wyraźnie różnią się w skłonności do identyfikowania się z konkretną religią. Podobnie jak w przypadku porównania między młodzieżą a populacją dorosłych Polaków, wśród nauczycieli gotowość do identyfikowania się z religią katolicką jest wyraźnie większa niż wśród uczniów.

WYKRES 1

Czy identyfikujesz/identyfikuje się Pan(i) się z jakąś religią, wyznaniem?

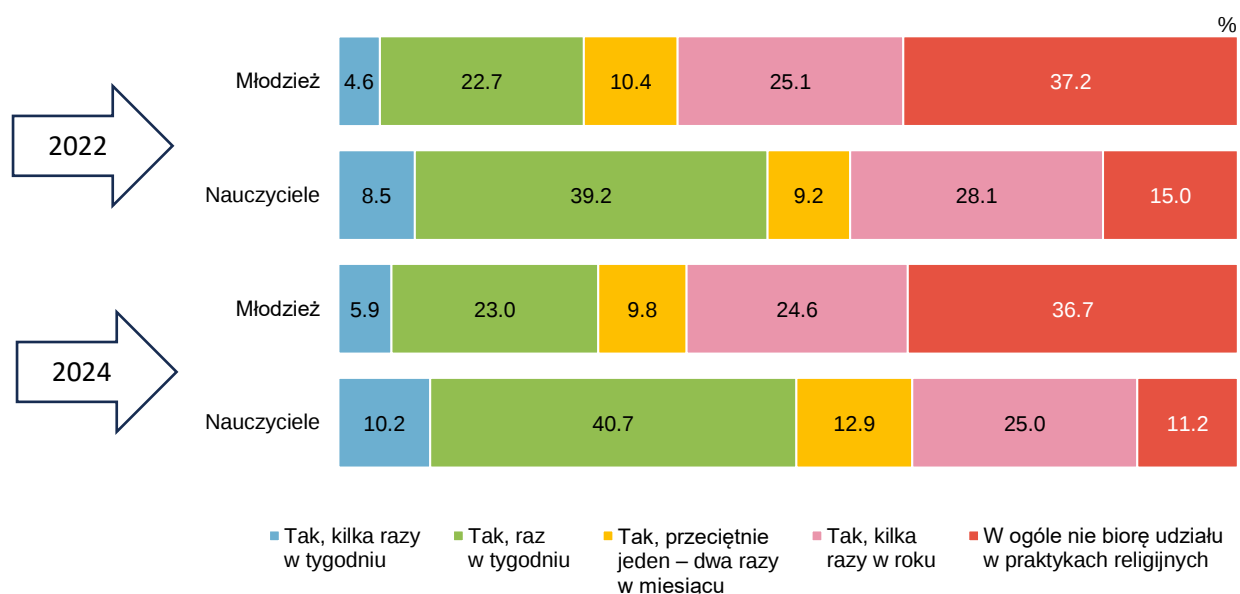
Identyfikacja z katolicyzmem jest wśród nauczycieli podobnie powszechna jak wśród ogółu dorosłych Polaków. Trudno wskazać czynniki socjodemograficzne, które w sposób istotny różnicowałyby tę identyfikację.

1.2. PRAKTYKI RELIGIJNE

W przypadku praktyk religijnych relacja między nauczycielami i uczniami znów układa się podobnie jak w przypadku identyfikacji z określonym wyznaniem. Uczniowie wyraźnie rzadziej niż nauczyciele chodzą do kościoła.

WYKRES 2

Czy bierzesz / bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?

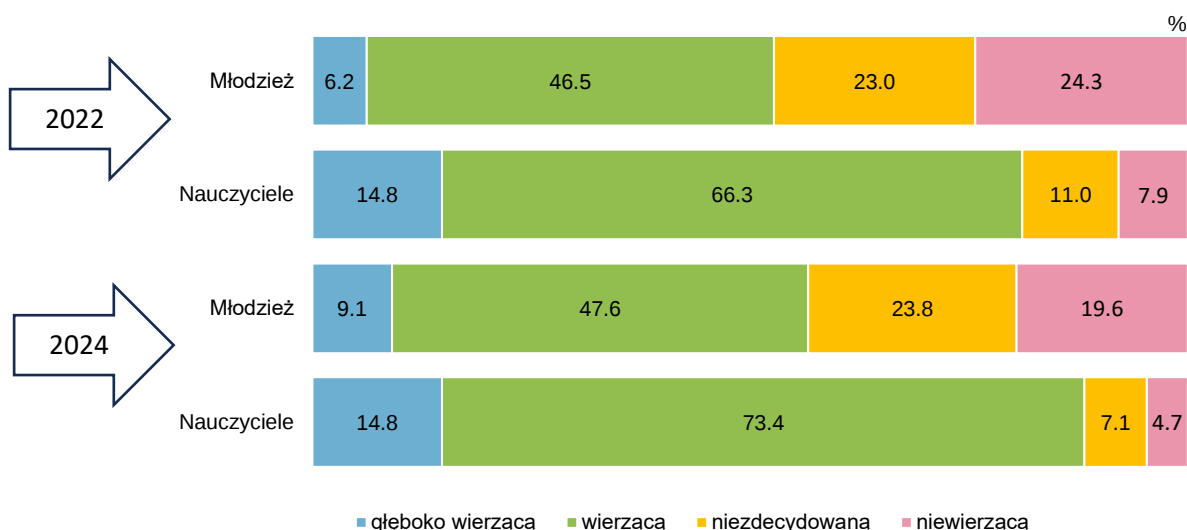
Podejście uczniów i nauczycieli do praktyk religijnych jest w pełni symetryczne do tego, jak obie te grupy odnoszą się do religii. Wśród nauczycieli wiara w Boga jest wyraźnie powszechniejsza niż wśród uczniów, dlatego też grupa nauczycieli chodzących regularnie do kościoła jest sporo liczniejsza niż grupa uczniów.

Postawy nauczycieli i uczniów wobec wiary oraz ich zachowania dotyczące praktyk religijnych nie uległy dużym zmianom w ciągu ostatnich dwóch lat. Jedyne, co zasługuje w tym kontekście na uwagę, to fakt, że owe postawy i zachowania polaryzują się – nauczyciele obecnie są nieco bardziej religijni, a uczniowie – coraz mniej religijni niż dwa lata temu.

1.3. WIARA

WYKRES 3

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz/uważa się Pan(i) za osobę:

Różnice światopoglądowe między uczniami i nauczycielami utrzymują się na podobnym poziomie jak dwa lata temu. Nauczyciele charakteryzują się podobnym poziomem religijności jak ogół Polaków, natomiast wśród uczniów ten poziom jest niższy od przeciętnego i wydaje się spadać.

Czy istnieje zróżnicowanie poziomu religijności nauczycieli ze względu na przedmiot, którego uczą?

Z tego punktu widzenia odrębną grupę stanowią oczywiście nauczyciele religii – wszyscy są osobami wierzącymi. Wysoki poziom religijności odnotowujemy też wśród nauczycieli przedmiotów humanistycznych (91%), ścisłych (87,5%) i przyrodniczych (89%). Relatywnie najniższy, choć i tak bardzo wysoki odsetek osób wierzących spotkamy wśród nauczycieli języków obcych – 82%.

Różnice w poziomie religijności między nauczycielami a młodzieżą, którą uczą, najwyraźniej ma charakter pokoleniowy. Nauczyciele, podobnie jak większość dorosłych Polaków, w większości mają za sobą chrześcijańskie, katolickie wychowanie. Obecne pokolenie uczniów szkół średnich wychowuje się już w innym, znacznie bardziej zróżnicowanym otoczeniu społecznym i kulturowym. Uczy ono raczej relatywizowania niż absolutyzowania wartości.

2. RÓŻNE ASPEKTY WOLNOŚCI NA TLE PRAW PODSTAWOWYCH

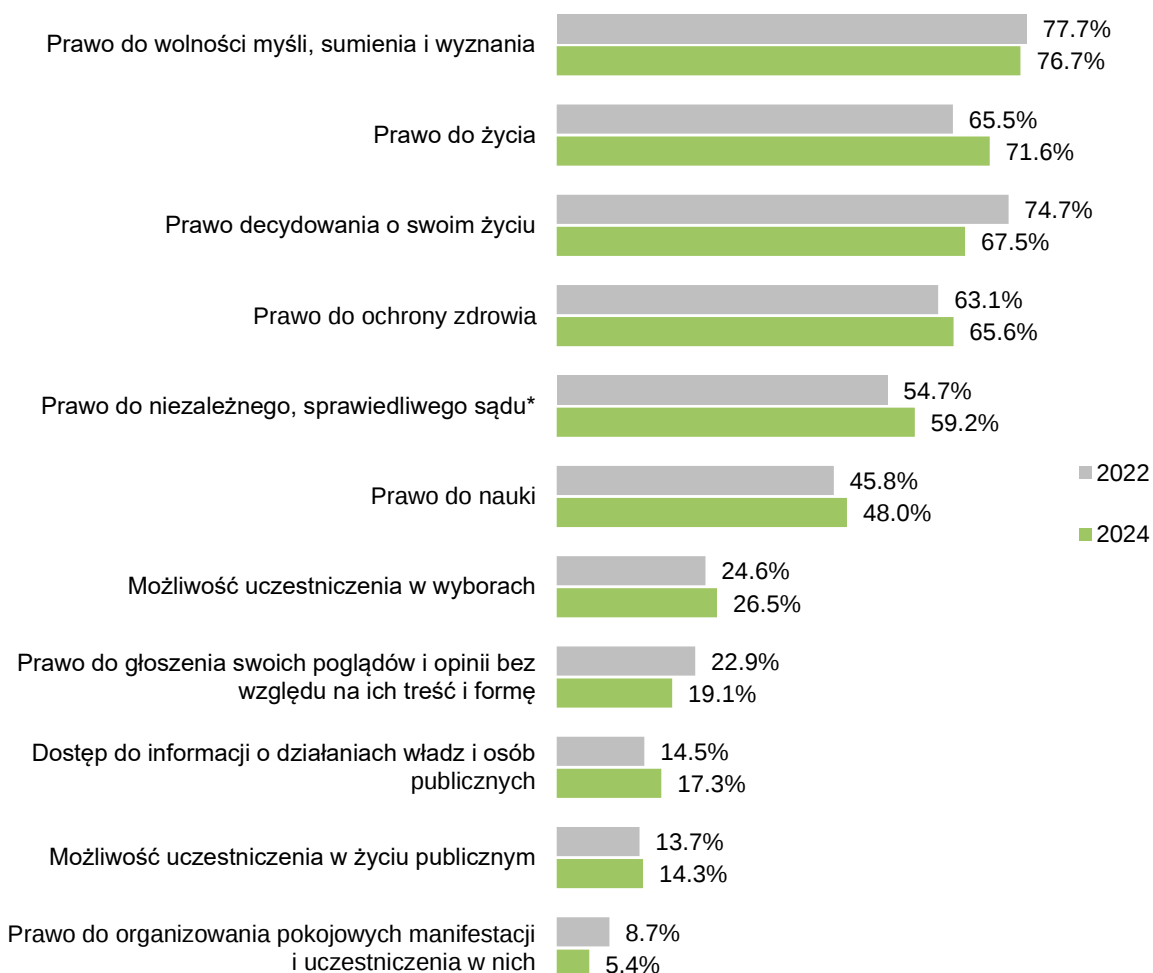
Temat praw człowieka poruszyliśmy w naszych badaniach dwukrotnie. O to, jakie prawa człowieka są dla nich najważniejsze zapytaliśmy najpierw uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych, a następnie uczących ich nauczycieli. Listę praw musieliśmy ograniczyć – nie sposób w jednym wielotematycznym badaniu pytać o wszystkie prawa – chcieliśmy jednak porównać odpowiedzi, dlatego w przypadku uczniów i nauczycieli zastosowaliśmy ten sam zestaw praw.

W obu badaniach skupiliśmy się na tzw. prawach pierwszej generacji (osobistych i politycznych), zwanych wolnościowymi dodając do listy dwa prawa o charakterze socjalnym należące do tzw. drugiej generacji.

Za najważniejsze prawa człowieka nauczyciele uznają: prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Wskazywano je niemal tak samo często jak w roku 2022 (76,7%, spadek o 1 punkt procentowy). Na drugie miejsce z trzeciego awansowało w tym rankingu prawo do życia, wskazywane obecnie przez 71,6% badanych nauczycieli, czyli o 6,1 punktu procentowego więcej niż w roku 2022. Na trzecie miejsce z drugiego spadło natomiast prawo decydowania o własnym życiu (obecnie wskazywane przez 67,5%, od 2022 roku spadek o 7,2 punktu procentowego). Niewiele mniej wskazań uzyskało kolejne w tym rankingu prawo do ochrony zdrowia (65,6%, od roku 2022 wzrost o 2,5 punktu procentowego). Ponad połowa (59,2%) nauczycieli wśród najważniejszych dla siebie praw wskazała ponadto prawo do niezależnego, sprawiedliwego sądu (od 2022 roku wzrost o 4,5 punktu procentowego). Najrzadziej w tym kontekście wymieniano natomiast prawo do organizowania pokojowych manifestacji i uczestniczenia w nich (5,4% wskazań, od 2022 roku spadek o 3,3 punktu procentowego).

WYKRES 4

Które z poniżej wymienionych praw człowieka są dla Pana(i) najważniejsze?
Proszę zaznaczyć nie więcej niż 5

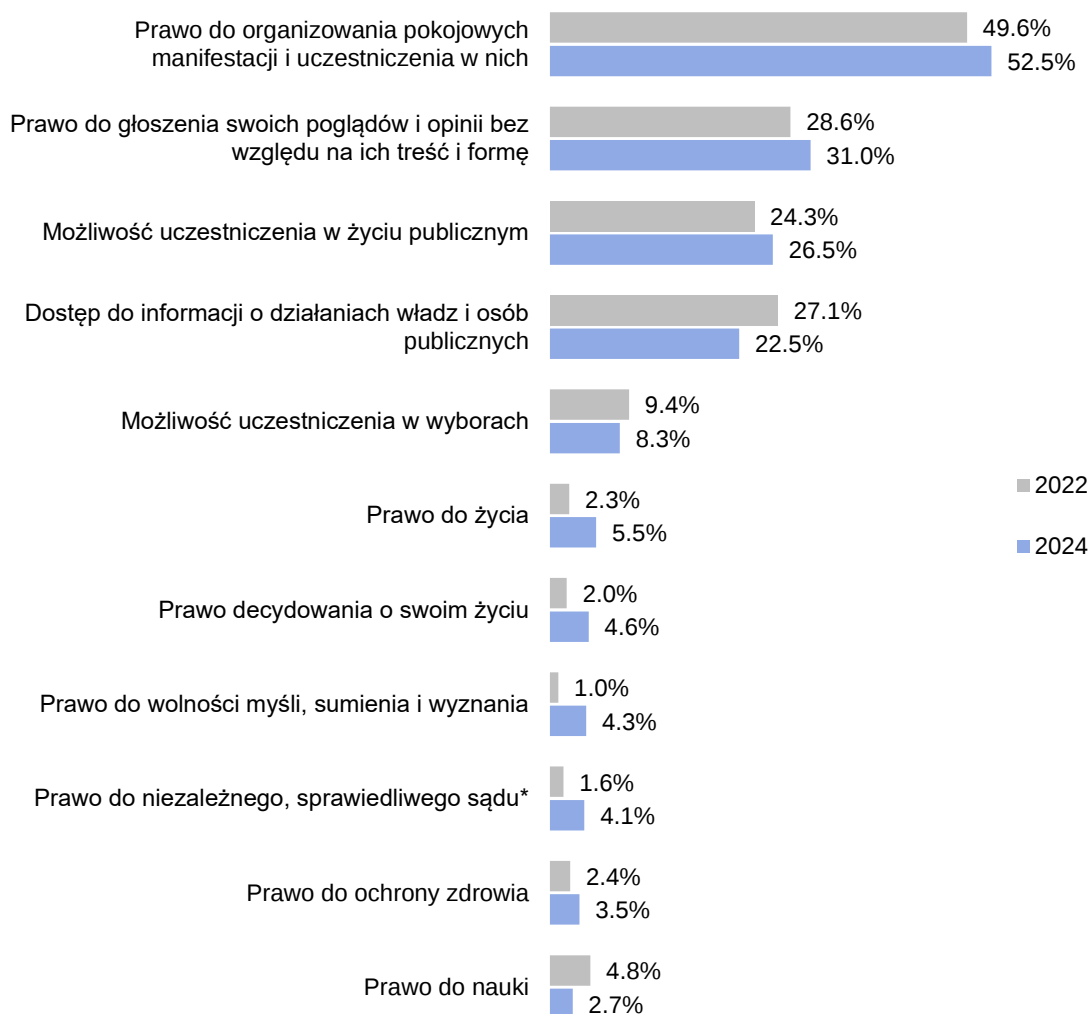

* W roku 2022 „Prawo do rzetelnego sądu”

Relatywnie niską pozycję prawa do organizowania pokojowych manifestacji i uczestniczenia w nich w aktualnej hierarchii ważności praw człowieka potwierdzają odpowiedzi na pytanie o prawa najmniej ważne dla nauczycieli – wskazała je w tym kontekście ponad połowa (52,5%) badanych (od 2022 roku wzrost o 2,9 punktu procentowego).

WYKRES 5

Które z poniżej wymienionych praw człowieka jest/są dla Pana(i) najmniej ważne?
Proszę zaznaczyć nie więcej niż 2

* W roku 2022 „Prawo do rzetelnego sądu”

Jeśli porównamy wskazania uczniów i nauczycieli zauważymy, że generalnie rzecz biorąc obie badane grupy stworzyły hierarchię praw, której szczyt zajmują prawa osobiste (najważniejsze), środek hierarchii prawa ekonomiczne, zaś dół prawa o charakterze politycznym (najmniej ważne). Jednocześnie zauważyć można kilka znaczących różnic.

Patrząc na główne różnice między nauczycielami i uczniami dostrzeżemy, że – niezależnie od miejsca tych praw w rankingu – dla znacznie większej części nauczycieli niż uczniów ważne jest:

- przede wszystkim prawo do niezależnego sprawiedliwego sądu (różnica 20,4 punktu procentowego);

- w dalszej kolejności zaś prawo do nauki (różnica 9,8 punktu procentowego), prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania (różnica 8,4 punktu procentowego) oraz prawo do ochrony zdrowia (różnica 8,1 punktu procentowego).

Natomiast dla większej części uczniów niż nauczycieli ważne jest:

- przede wszystkim prawo decydowania o swoim życiu oraz prawo do głoszenia swoich poglądów i opinii (różnica odpowiednio: 18,4 i 18,3 punktu procentowego);
- w dalszej kolejności zaś możliwość uczestniczenia w życiu publicznym (różnica 7 punktów procentowych) oraz dostęp do informacji o działaniach władz i osób publicznych (różnica 6,2 punktu procentowego).

Biorąc pod uwagę prawa wskazywane jako najmniej ważne można natomiast zauważyć, iż nauczyciele znacznie częściej niż uczniowie wybierali w tym kontekście:

- przede wszystkim prawo do głoszenia swoich poglądów i opinii bez względu na ich treść i formę (różnica 11,3 punktu procentowego);
- w dalszej kolejności dostęp do informacji o działaniach władz i osób publicznych oraz możliwość uczestniczenia w życiu publicznym (różnica odpowiednio: 7,0 i 6,8 punktu procentowego).

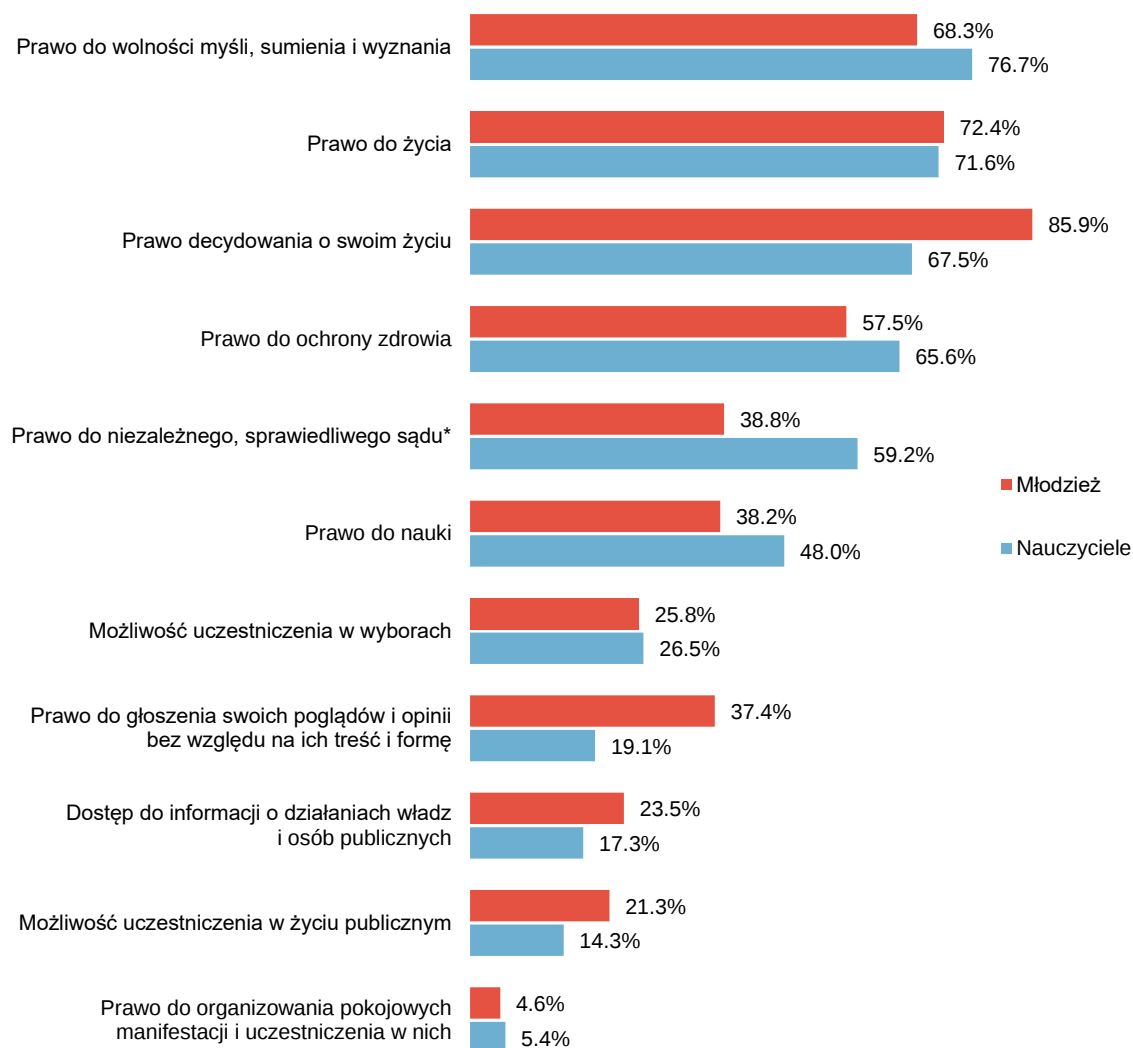
Natomiast dla znacznie większej części uczniów niż nauczycieli nieważne jest:

- przede wszystkim prawo do nauki (różnica 11,1 punktu procentowego);
- w dalszej kolejności prawo do organizowania pokojowych manifestacji i uczestniczenia w nich (różnica 7,6 punktu procentowego) oraz możliwość uczestniczenia w wyborach (różnica 6,5 punktu procentowego).

WYKRES 6

Które z poniżej wymienionych praw człowieka są dla Ciebie / Pana(i) najważniejsze?

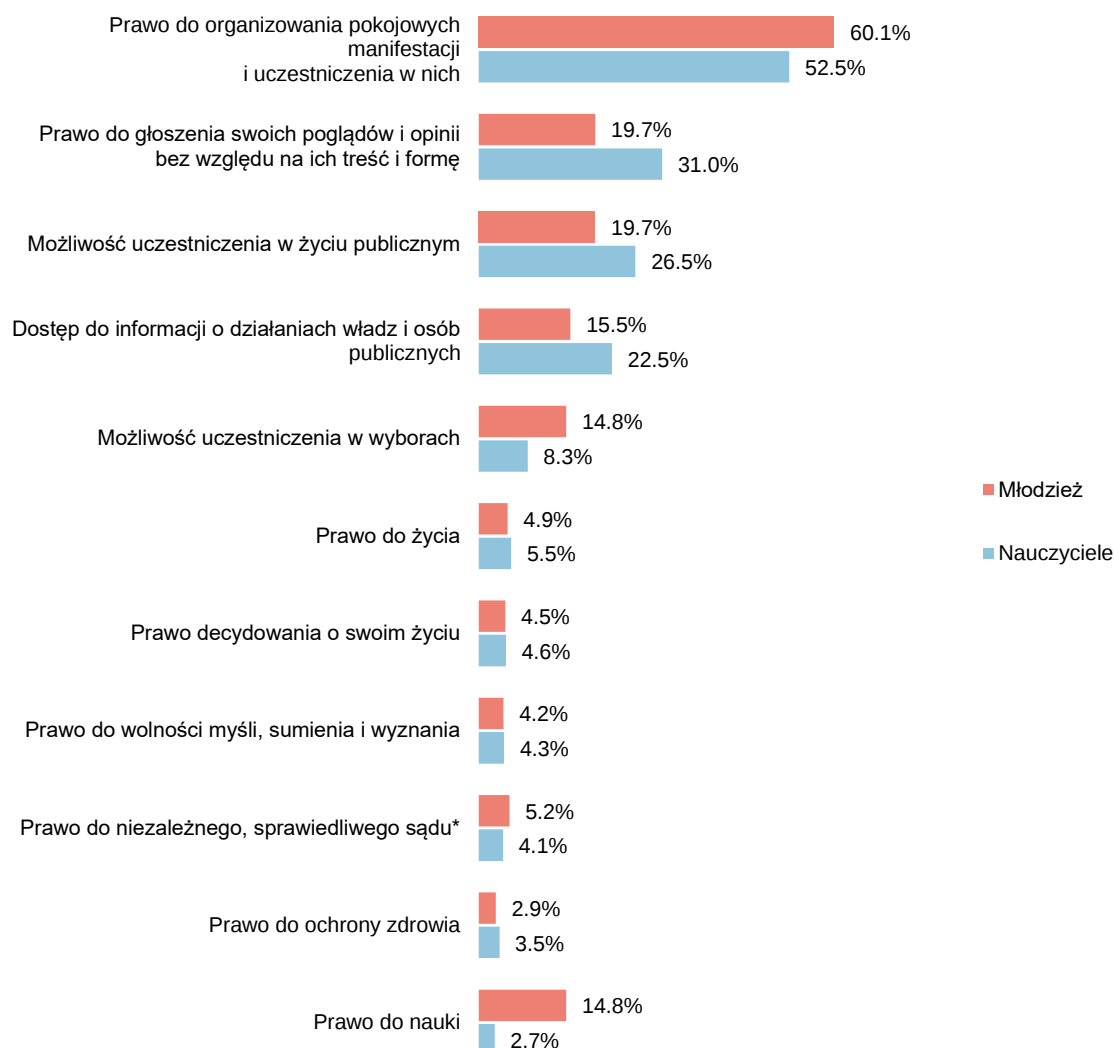
Proszę zaznaczyć nie więcej niż 5

* W roku 2022 „Prawo do rzetelnego sądu”

WYKRES 7

Które z poniżej wymienionych praw człowieka jest/są dla Ciebie / Pana(i) najmniej ważne?
Proszę zaznaczyć nie więcej niż 2

* W roku 2022 „Prawo do rzetelnego sądu”

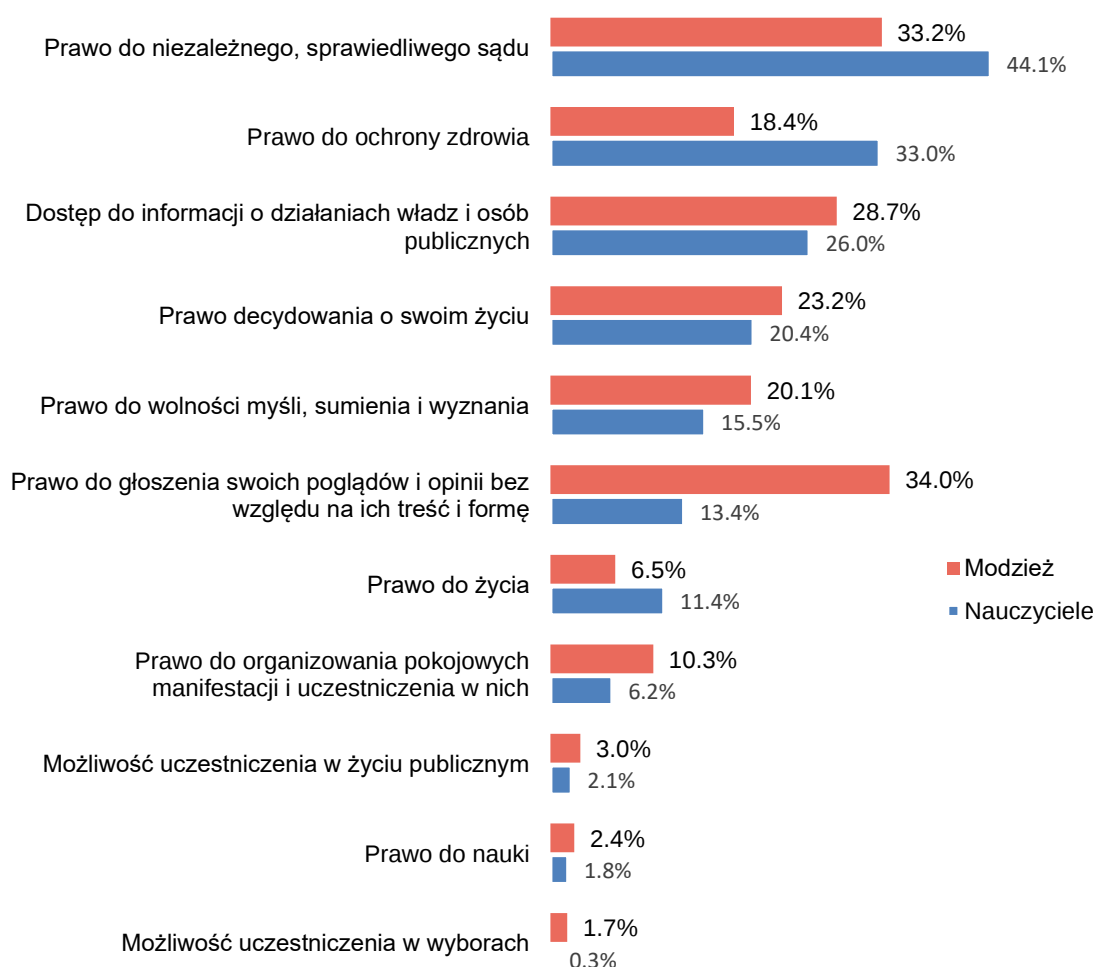
W roku 2024 badanym uczniom ostatnich klas szkół ponadpodstawowych oraz ich nauczycielom zadano dodatkowo pytanie o to, które z praw człowieka są – ich zdaniem – w Polsce najslabiej, najmniej chronione. Nauczyciele najczęściej wskazywali w tym kontekście prawo do niezależnego, sprawiedliwego sądu (44,1%), a następnie prawo do ochrony zdrowia (33,0%). W dalszej kolejności znalazł się dostęp do informacji o działaniach władz i osób publicznych (26,0%), a następnie prawo decydowania o swoim życiu (20,4%).

Porównując odpowiedzi nauczycieli i uczniów można zauważyć znaczące różnice w postrzeganiu tych kwestii. Nauczyciele znacznie częściej niż uczniowie wśród praw najslabiej, najmniej chronionych w Polsce wskazują prawo do ochrony zdrowia (różnica 16,6

punktu procentowego) i prawo do niezależnego, sprawiedliwego sądu (różnica 10,9 punktu procentowego). Uczniowie znacznie częściej niż nauczyciele wskazują natomiast w tym kontekście prawo do głoszenia swoich poglądów i opinii bez względu na ich treść i formę (różnica 20,6 punktu procentowego). Różnice te najprawdopodobniej wynikają z innych doświadczeń oraz potrzeb uczniów i nauczycieli, co można wiązać przede wszystkim z różnicą pokoleniową.

WYKRES 8

Jak oceniasz, które z tych praw są w Polsce najslabiej, najmniej chronione?

3. WOLNOŚĆ RELIGIJNA - DEFINIOWANIE POJĘCIA

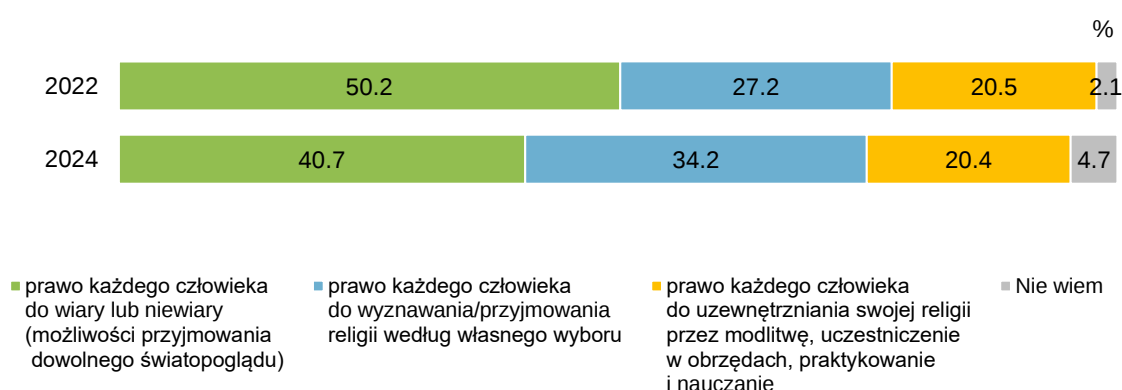
Nauczyciele, tak jak uczniowie, postawieni zostali przed wyborem trzech różnych definicji pojęcia wolności religijnej:

- prawo każdego człowieka do wiary lub niewiary (możliwości przyjmowania dowolnego światopoglądu;
- prawo każdego człowieka do wyznawania /przyjmowania religii według własnego wyboru;
- prawo każdego człowieka do uzewnętrzniania swojej religii poprzez modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie.

Tak jak w 2022 roku najczęstszą odpowiedzią na to pytanie jest wskazanie, że „wolność religijna” oznacza możliwość przyjmowania dowolnego światopoglądu (40,7%), ale pogląd ten jest obecnie znacznie mniej rozpowszechniony niż poprzednio (spadek odsetka wskazań o 9,5 punktu procentowego). O 7 punktów procentowych zwiększyła się natomiast grupa zwolenników definiowania tego pojęcia przez pryzmat prawa do wyboru i wyznawania religii, którzy stanowią obecnie nieco ponad jedną trzecią (34,2%) badanych nauczycieli. Praktycznie tak samo liczna jak poprzednio jest natomiast grupa definiujących „wolność religijną” jako prawo do uzewnętrzniania swojej religii (obecnie 20,4%, spadek o 0,1 punktu procentowego).

WYKRES 9

Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Pana(i), definiuje pojęcie wolności religijnej? Czy jest to przede wszystkim:

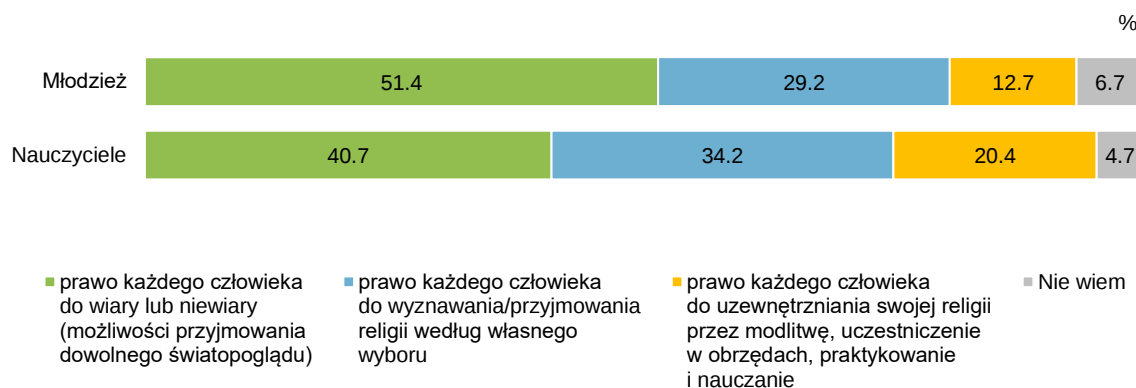

W porównaniu z młodzieżą, nauczyciele zdecydowanie częściej definiują wolność religijną jako prawo człowieka do uzewnętrzniania swojej religii (różnica 7,7 punktu procentowego), częściej też wskazują, że oznacza ona prawo każdego człowieka do wyznawania/przyjmowania religii według własnego wyboru (różnica 5 punktów procentowych), natomiast zdecydowanie

rzadziej niż uczniowie definiują oni „wolność religijną” w ujęciu humanistycznym, jako prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu (różnica 10,7 punktu procentowego).

WYKRES 10

Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Ciebie /Pana(i), definiuje pojęcie wolności religijnej? Czy jest to przede wszystkim:

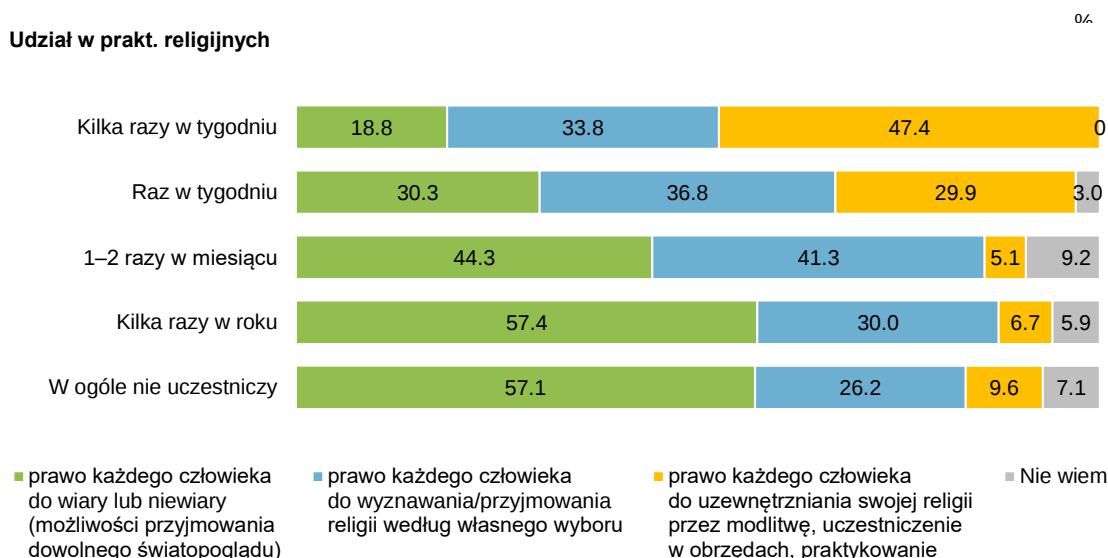

Podobnie jak wśród młodzieży, sposób rozumienia przez nauczycieli pojęcia „wolność religijna” różnicowany jest przede wszystkim przez czynniki o charakterze religijnym. Analizy statystyczne wykazały, iż główną rolę odgrywają deklaracje dotyczące udziału w praktykach religijnych, a następnie identyfikację z wiarą.

Biorąc pod uwagę praktyki religijne można zauważyć, iż większość nauczycieli niepraktykujących (57,1%) oraz praktykujących sporadycznie – kilka razy w roku (57,4%) „wolność religijną” definiuje w ujęciu humanistycznym, jako prawo każdego człowieka do wiary lub niewiary (możliwości przyjmowania dowolnego światopoglądu). Definiowanie „wolności religijnej” jako prawa do przyjmowania dowolnego światopoglądu jest tym radsze, im częstsze praktyki religijne deklarują badani nauczyciele i w efekcie w grupie praktykujących kilka razy w tygodniu definiujący „wolność religijną” w ujęciu humanistycznym są w zdecydowanej mniejszości (18,8%). Wśród nauczycieli kilka razy w tygodniu biorących udział w praktykach religijnych dominuje (47,4% wskazań) natomiast rozumienie wolności religijnej jako prawa każdego człowieka do uzewnętrzniania swojej religii przez modlitwę, uczestniczenia w obrzędach, praktykowania i nauczania. Wolność religijną jako prawo każdego człowieka do wyznawania/przyjmowania religii według własnego wyboru najczęściej (41,3%) definiują nauczyciele deklarujący, regularne, ale relatywnie rzadkie praktyki religijne (1-2 razy w miesiącu). Nieco częściej (44,3%) jednak w tej grupie badanych wybierane jest jej szersze określenie tj. jako prawa do przyjmowania dowolnego światopoglądu.

**Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Pana(i), definiuje pojęcie wolności religijnej?
Czy jest to przede wszystkim:**

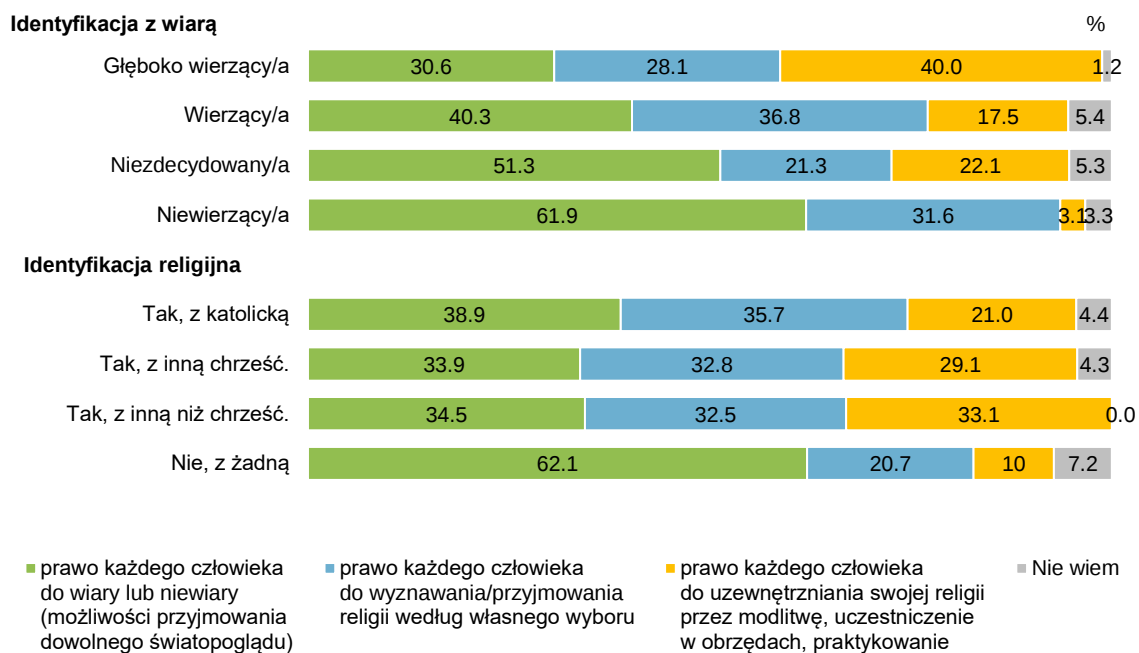
Udział w prakt. religijnych

Biorąc pod uwagę identyfikację z wiarą można natomiast zauważyć, iż – tak jak wśród uczniów - im większe osobiste wątpliwości nauczycieli w sprawie wiary, tym wyższy odsetek definiujących „wolność religijną” w ujęciu humanistycznym, jako prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu (od 30,6% wśród głęboko wierzących do 61,9% wśród niewierzących). Ponadto głęboko wierzący nauczyciele najczęściej (40,0%) definiują wolność religijną jako prawo każdego człowieka do uzewnętrzniania swojej religii przez modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie, a wśród pozostałych badanych najczęstszy wybór to najszersza definicja, czyli prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu.

Tak jak wśród uczniów postrzeganiu „wolności religijnej” jako prawa zarówno do wiary, jak i niewiary sprzyja ponadto brak identyfikacji religijnej (62,1% wśród nauczycieli nieidentyfikujących się z żadną religią). Ponadto identyfikacja z religią niechrześcijańską lub religią chrześcijańską inną niż katolicka sprzyja częstszemu utożsamianiu „wolności religijnej” z prawem każdego człowieka do uzewnętrzniania swojej religii przez modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie, choć także w tych grupach nieco częstsze jest postrzeganie jej jako prawa do przyjmowania dowolnego światopoglądu.

**Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Pana(i), definiuje pojęcie wolności religijnej?
Czy jest to przede wszystkim:**

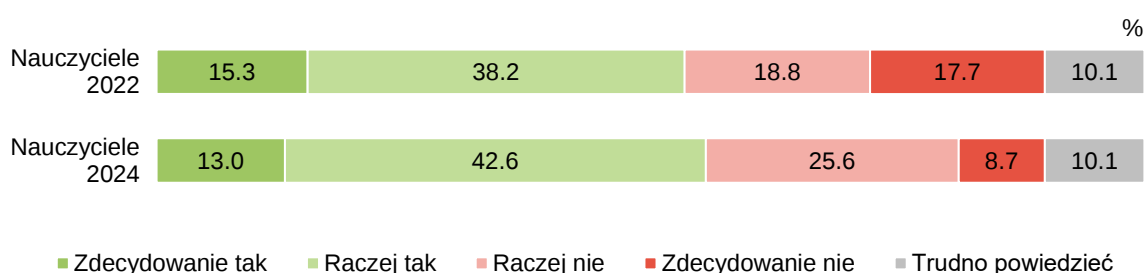
4. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W POLSCE

Podobnie jak przed dwoma laty, wśród nauczycieli przeważa przekonanie o równym traktowaniu w Polsce osób wierzących i niewierzących. Obecnie podziela je 55,6% badanych (wzrost o 2,1 punktu procentowego).

W porównaniu z uczniami, nauczyciele mają bardziej sprecyzowane poglądy na sytuację osób wierzących i niewierzących (niemal dwukrotnie niższy odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć”) oraz zdecydowanie częściej podzielają pogląd o braku wpływu wiary bądź niewiary na sposób traktowania obywateli w naszym kraju. Podobne różnice obserwowaliśmy w 2022 roku.

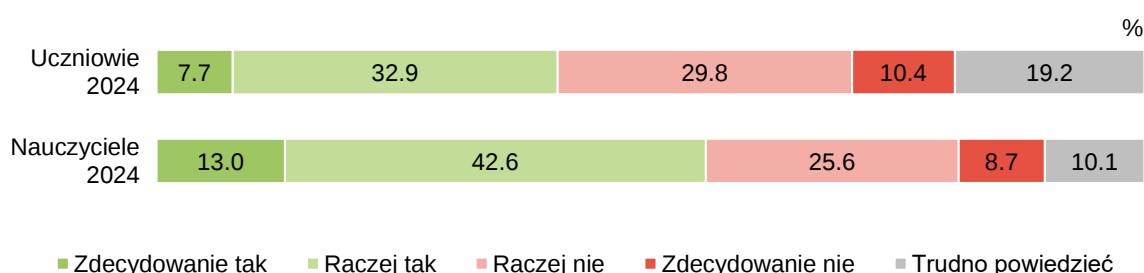
WYKRES 13

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

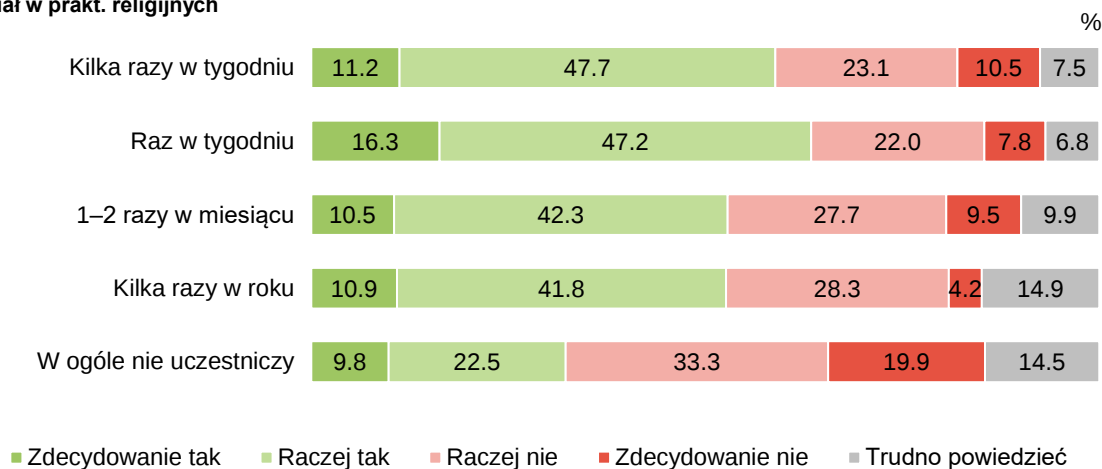
WYKRES 14

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

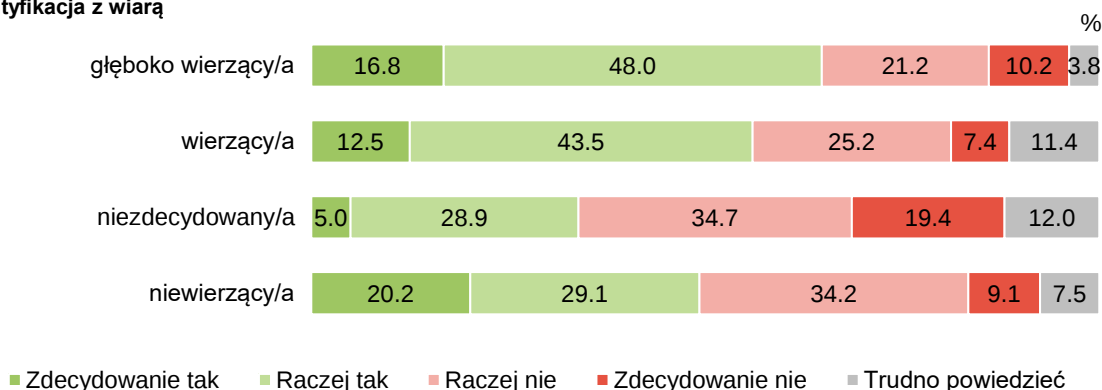

Tak samo jak w przypadku uczniów, opinie nauczycieli o sytuacji osób wierzących i niewierzących różnicuje przede wszystkim osobista relacja z wiarą i religią: przekonaniu o równym traktowaniu obywateli bez względu na ich wiarę bądź jej brak sprzyja własna wiara i regularny udział w praktykach religijnych.

WYKRES 15

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?**Udział w prakt. religijnych**

WYKRES 16

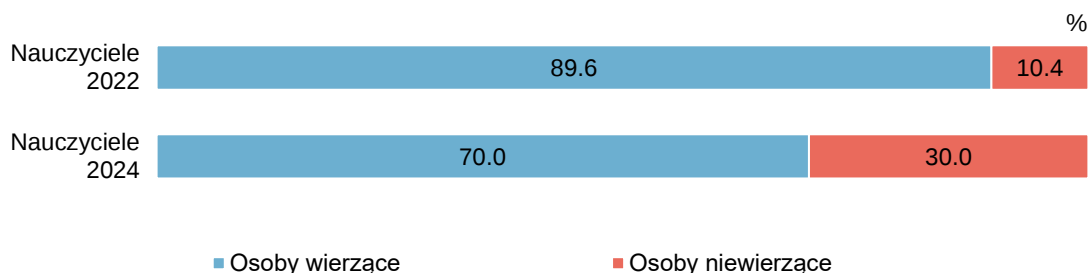
Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?**Identyfikacja z wiarą**

Nauczyciele mający poczucie, że obecnie w Polsce wierzący i niewierzący nie są równo traktowani, w ogromnej większości jako grupę uprzywilejowaną wskazują wierzących. O ile jednak w 2022 r. opinia taka wyrażana była niemal jednogłośnie, o tyle obecnie wyraża ją istotnie mniej osób (spadek o blisko 20 punktów procentowych).

Warto zwrócić uwagę, że przed dwoma laty opinie uczniów i nauczycieli w kwestii uprzywilejowanej pozycji osób wierzących były relatywnie zbliżone (odpowiednio 94,2% i 89,6), obecnie natomiast różnią się dość znacząco: na przestrzeni ostatnich dwóch lat nauczyciele złagodzili swoje stanowisko w tej kwestii znacznie bardziej niż ich wychowankowie.

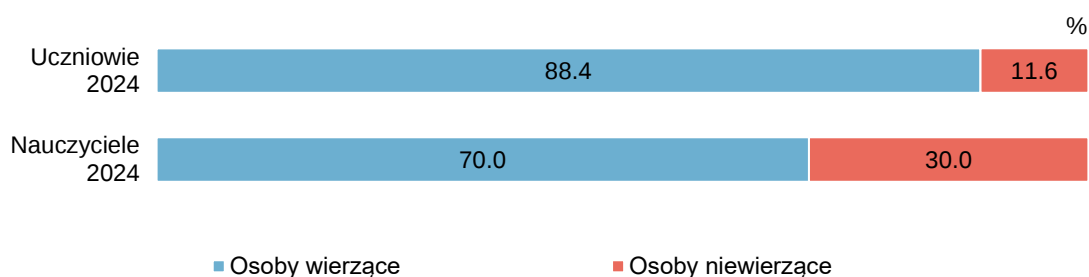
WYKRES 17

Jeśli uważa Pan(i), że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób, które z nich, Pana(i) zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

WYKRES 18

Jeśli uważasz / uważa Pan(i), że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób, które z nich, Twoim / Pana(i) zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

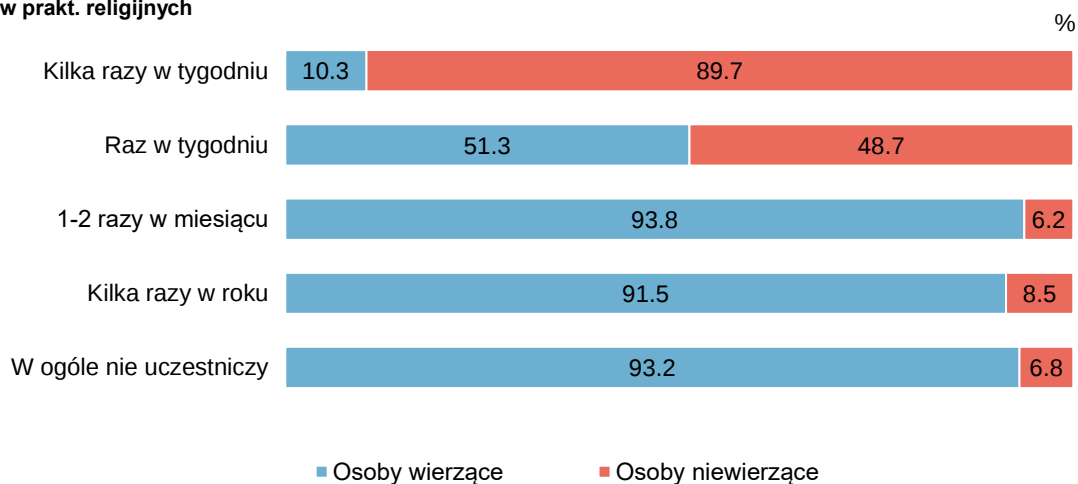

Podzielanie poglądu o uprzywilejowanej pozycji ze względu na wiarę bądź jej brak różnicowane jest przede wszystkim poprzez udział w praktykach religijnych i osobistą wiarę. Wyróżniają się w tym kontekście zwłaszcza nauczyciele praktykujący częściej niż raz w tygodniu i głęboko wierzący, wśród których większość podziela opinię – niepopularną w pozostałych grupach - o uprzywilejowanej pozycji osób niewierzących.

WYKRES 19

Jeśli uważa Pan(i), że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób: które z nich, Pana(i) zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

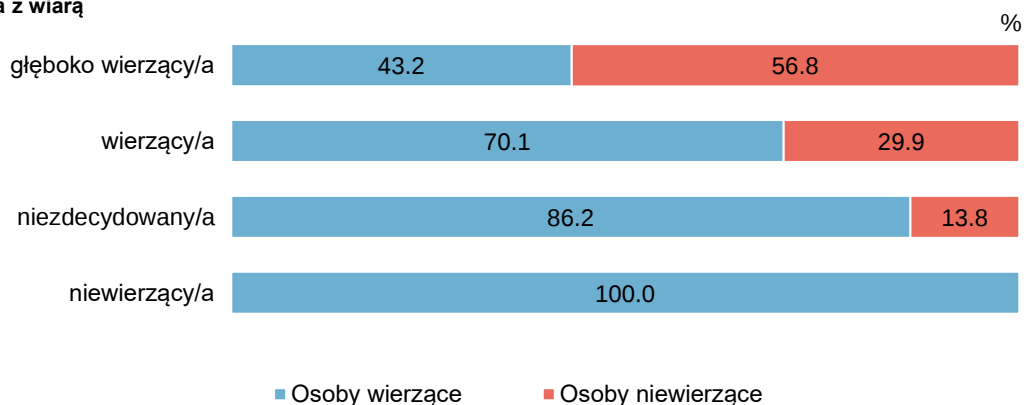
Udział w prakt. religijnych

WYKRES 20

Jeśli uważa Pan(i), że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób: które z nich, Pana(i) zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

Identyfikacja z wiarą

5. OCENA ROZWIĄZAŃ SŁUŻĄCYCH OCHRONIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

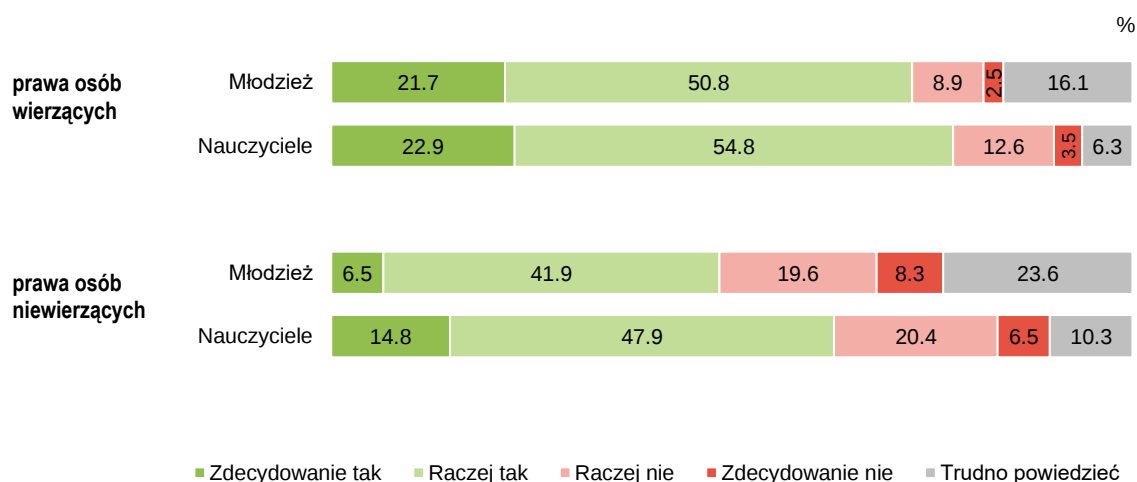
5.1. OCHRONA PRAW OSÓB WIERZĄCYCH I NIEWIERZĄCYCH

Nauczycieli zapytano najpierw, czy uważają, że polskie państwo dobrze chroni prawa osób wierzących. Ich odpowiedzi były dość zbliżone do odpowiedzi młodzieży – zdecydowana większość odpowiedziała twierdząco (77,7% wobec 72,5% wśród młodzieży), a przeciwnego zdania był mniej więcej co szósty badany (16,1% wobec 11,4% wśród młodzieży). Wśród nauczycieli rzadsze były odpowiedzi „trudno powiedzieć” (6,3% wobec 16,1% wśród uczniów).

Wyraźniejsze różnice między nauczycielami a młodzieżą zaznaczyły się przy pytaniu o prawa osób niewierzących. Większość nauczycieli uważała, że polskie państwo dobrze je chroni i choć wśród uczniów również było to dominujące wskazanie, to odsetek takich deklaracji pozostawał o kilkanaście punktów procentowych niższy (62,7% wśród nauczycieli wobec 48,4% wśród młodzieży). Za to bardzo zbliżony był odsetek przeciwnych opinii w obu tych grupach (26,9% wśród nauczycieli wobec 27,9% w grupie młodzieży). Ponownie wśród nauczycieli znacznie niższy był odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” (10,3% wobec 23,6% wśród młodzieży).

WYKRES 21

Jak sądzisz / sądzi Pan(i) na podstawie swojej obserwacji życia społecznego – czy państwo polskie dobrze chroni:

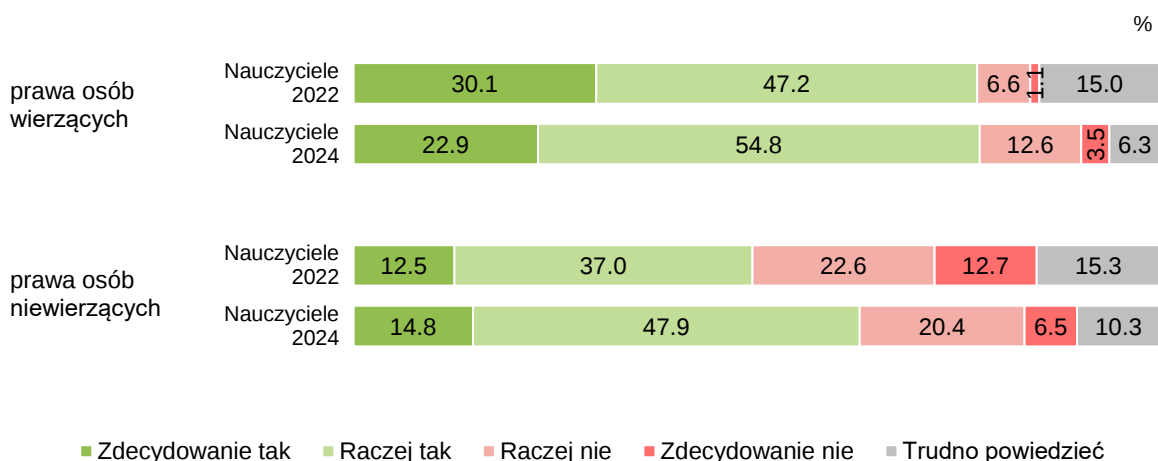

Jeśli porównamy wyniki w grupie nauczycieli do tych uzyskanych dwa lata temu, zobaczymy, że choć łączny odsetek badanych uznających, że prawa osób wierzących są dobrze chronione pozostał właściwie niezmieniony (77,7% wobec 77,3% dwa lata temu), to ponad dwukrotnie wzrósł odsetek przeciwnych deklaracji (16,1% wobec 7,7% dwa lata temu). Zmalał za to odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” (z 15% w 2022 roku do 6,3% obecnie).

Jeszcze wyraźniejsze, ale idące w przeciwnym kierunku zmiany zaszły w opiniach na temat praw osób niewierzących. Wyraźnie wzrósł udział nauczycieli uważających, że są one dobrze chronione (z 49,5% w 2022 roku do 62,7% obecnie), a zmalał odsetek przeciwnych opinii (z 35,3% dwa lata temu do 26,9% obecnie).

WYKRES 22

Jak sądzi Pan(i) na podstawie swojej obserwacji życia społecznego – czy państwo polskie dobrze chroni:

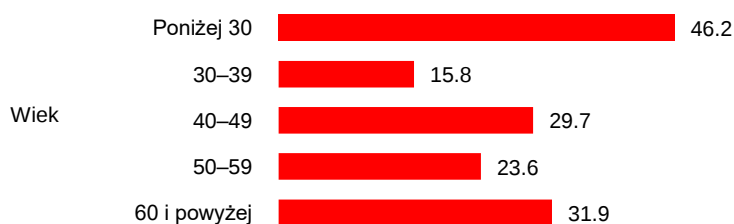
Mniejszościowy pogląd, wedle którego prawa osób wierzących nie są w Polsce dobrze chronione, podzielali wyraźnie częściej młodszy nauczyciele (34,8% wśród nauczycieli poniżej 30 roku życia), biorący udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (47%), głęboko wierzący (32,2%) oraz nauczający religii (47,6%).

Z kolei przekonanie, że to prawa osób niewierzących nie są dobrze chronione przez polskie państwo, było znacznie bardziej rozpowszechnione znów wśród najmłodszych nauczycieli poniżej 30 roku życia (46,2%), ale też wśród osób nieidentyfikujących się z żadną religią (60,5%), niepraktykujących religijnie (53,5%) i niewierzących (51,9%).

WYKRES 23

Jak sądzi Pan(i) na podstawie swojej obserwacji życia społecznego – czy państwo polskie dobrze chroni prawa osób niewierzących?

Odsetki odpowiedzi „Nie” a wiek

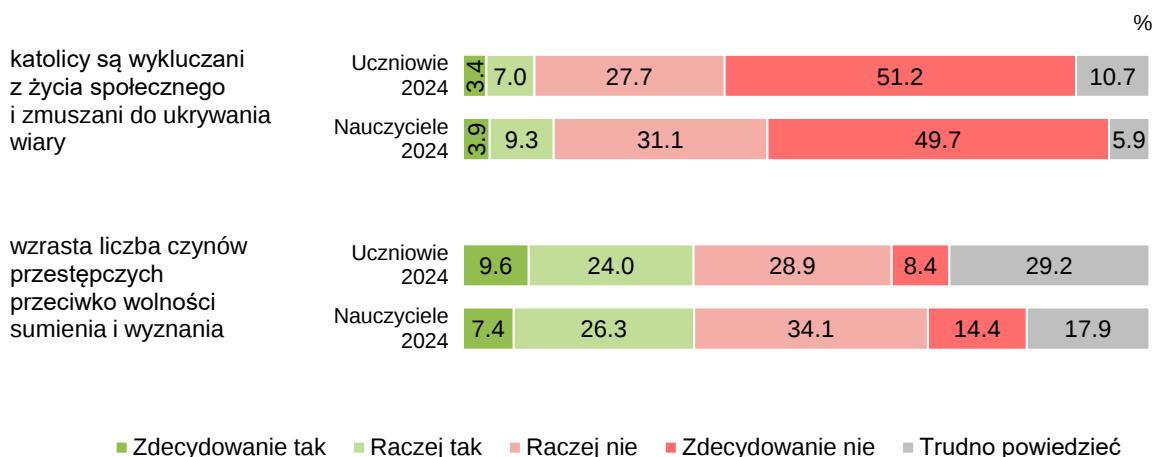

5.2. NARUSZENIA PRAWA DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

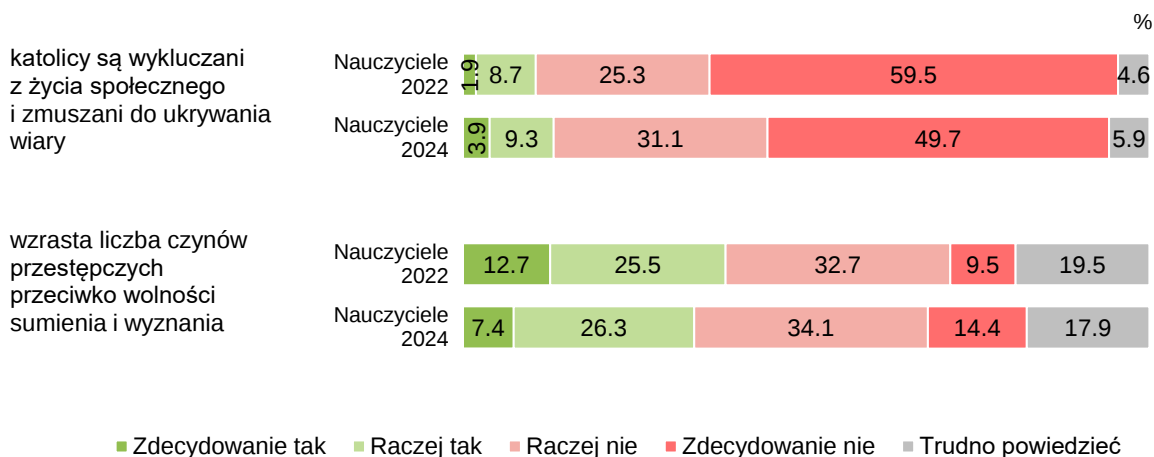
Tak jak dwa lata temu, w przypadku obu pytań dotyczących potencjalnych naruszeń wolności sumienia i wyznania we współczesnej Polsce odpowiedzi nauczycieli były podobne do odpowiedzi młodzieży. Zdecydowana większość z nich również nie zgodziła się, że katolicy są dziś w naszym kraju wykluczani z życia społecznego i zmuszani do ukrywania swojej wiary (80,8% wobec 78,9% wśród młodzieży). Tylko co ósmy udzielił na to pytanie twierdzącej odpowiedzi (13,2% wobec 10,4% wśród młodzieży). Jeśli chodzi o drugie stwierdzenie, wedle którego we współczesnej Polsce miałyby wzrastać liczba czynów przestępczych przeciwko wolności sumienia i wyznania, to opinie nauczycieli na ten temat były raczej podzielone, podobnie jak opinie młodzieży. W grupie nauczycieli wyraźniej jednak przeważały odpowiedzi przeczące (48,5% wobec 37,3% wśród uczniów) nad twierdzącymi (33,7% wobec 33,6% wśród młodzieży).

WYKRES 24

Czy masz / ma Pan(i) poczucie, że obecnie w Polsce:

W porównaniu do wyników sprzed dwóch lat opinie nauczycieli nie uległy dużym zmianom. Również dwa lata temu zdecydowana większość z nich nie uważała, żeby katolicy byli wykluczani z życia społecznego (84,8% wobec 80,8% obecnie). Ich opinie na temat tego, czy w Polsce wzrasta liczba czynów przestępczych przeciwko wolności sumienia i wyznania również dwa lata temu były podzielone, przy pewnej przewadze odpowiedzi przeczących (42,2% w 2022 roku wobec 48,5% obecnie).

Czy ma Pan(i) poczucie, że obecnie w Polsce:

W przypadku pytania o wykluczanie katolików z życia społecznego odpowiedzi nauczycieli ponownie różnicowały się ze względu na częstotliwość brania udziału w praktykach religijnych (twierdząco odpowiedziało 34,5% praktykujących kilka razy w tygodniu wobec 4,1% niepraktykujących) oraz poziom ich wiary (31,5% wśród głęboko wierzących wobec 6% wśród niewierzących). Znaczenie miał tutaj też wiek respondentów – ponownie najmłodszy najczęściej dostrzegali ten problem (22,4% w grupie nauczycieli poniżej 30 roku życia wobec 10,2% wśród tych w wieku 60 lat i więcej). Wyróżniali się też pod tym względem nauczyciele religii (55%).

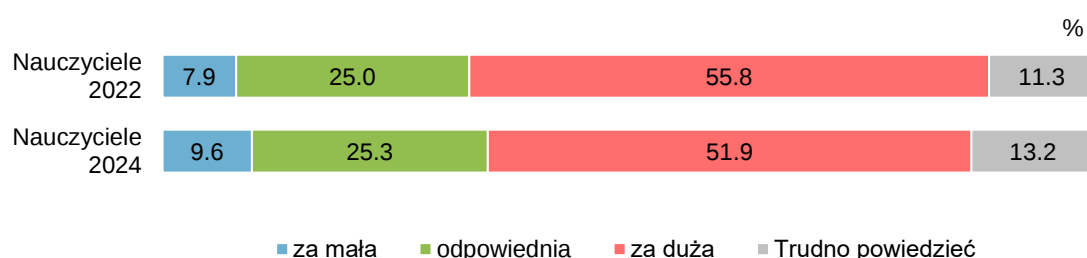
Podobnie na nauczycieli uważających, że wzrasta liczba czynów przestępczych przeciwko wolności sumienia i wyznania, natrafialiśmy częściej wśród praktykujących kilka razy w tygodniu (63,7%), głęboko wierzących (46,1%), poniżej 30 roku życia (41,7%) oraz nauczających religii (63,1%).

6. RELACJE PAŃSTWO – KOŚCIÓŁ

Opinie nauczycieli na temat obecności Kościoła w życiu publicznym są zbieżne z opiniami uczniów. Ponad połowa nauczycieli (51,9%) postrzega udział Kościoła w życiu publicznym jako zbyt duży, co czwarty (25,3%) sądzi, że jest on odpowiedni, a tylko mniej niż co dziesiąty (9,6%) określa go jako zbyt mały. W porównaniu z rokiem 2022 zmniejszyło się nieco przekonanie o nadmiernej obecności Kościoła w życiu publicznym i – jednocześnie – przybyło osób oceniających, że jest ona zbyt mała.

WYKRES 26

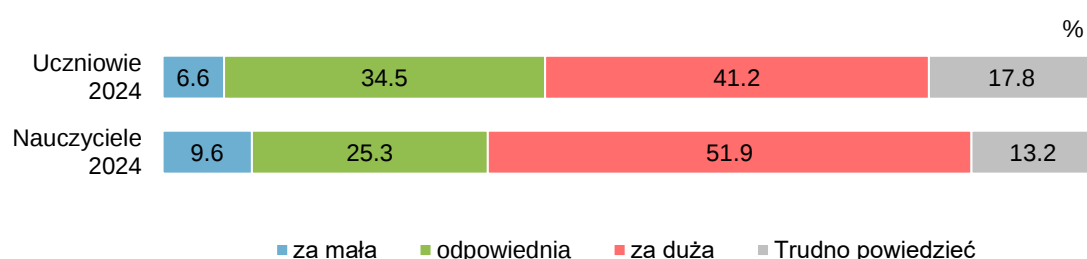
Czy, Pana(i) zdaniem, obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w Polsce jest obecnie:

Nauczyciele częściej niż uczniowie są niezadowoleni z zakresu udziału Kościoła w życiu publicznym – częściej niż młodzież mają poczucie, że jest on zbyt duży lub zbyt mały.

WYKRES 27

Czy, Twoim/ Pana(i) zdaniem, obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w Polsce jest obecnie:

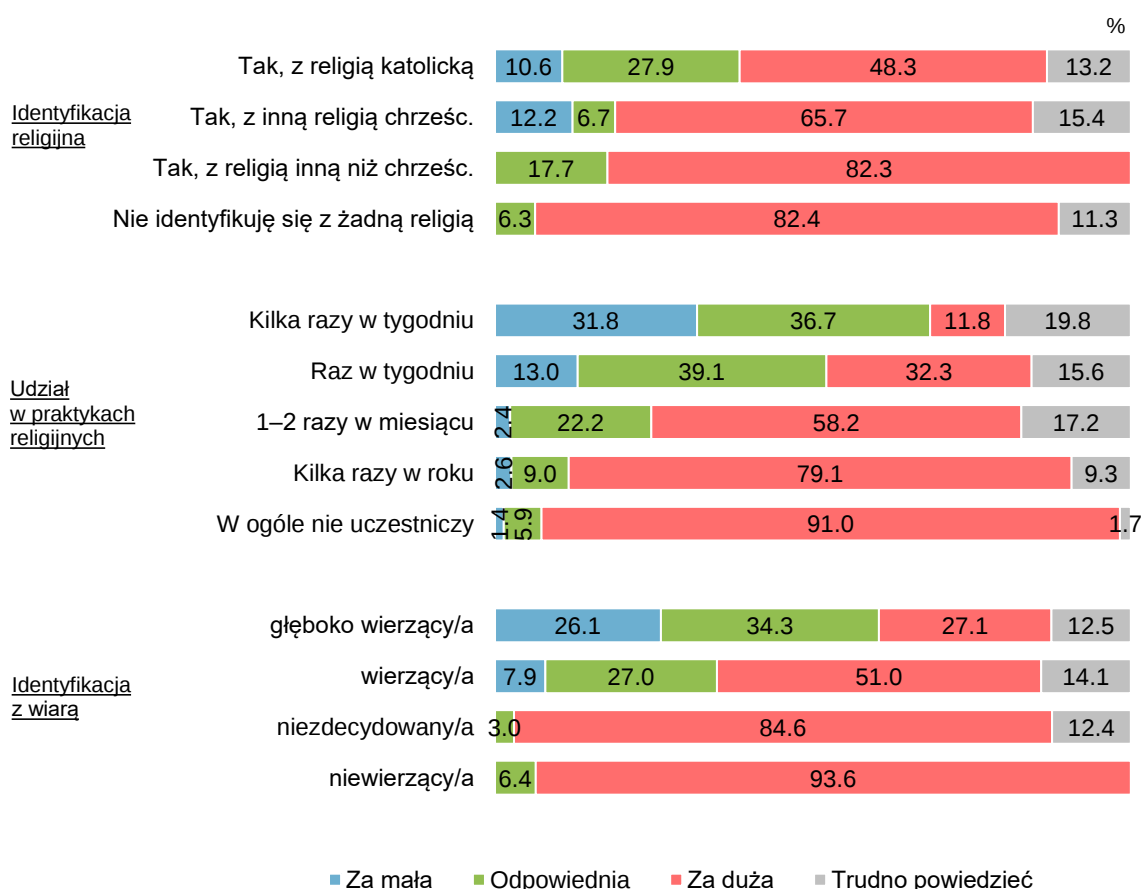

Opinie nauczycieli zależą od ich osobistego stosunku do wiary i religii oraz częstotliwości praktyk religijnych. Im rzadszy udział w praktykach religijnych, tym częstsze przekonanie o nadmiernej obecności Kościoła w życiu publicznym. O ile osoby kilka razy w tygodniu uczestniczące w praktykach religijnych skłonne są oceniać zaangażowanie Kościoła w sferze publicznej raczej jako zbyt małe niż jako zbyt duże, o tyle wśród niepraktykujących przekonanie o nadmiernym udziale Kościoła w życiu publicznym jest praktycznie niekwestionowane.

Co ciekawe, o nadmiernej obecności Kościoła w sferze publicznej mówią nie tylko osoby określające się jako niewierzące lub niezdecydowane, ale także ponad połowa osób deklarujących się jako wierzący. Jedynie wśród głęboko wierzących opinie na ten temat są podzielone. Generalnie opinia o nadmiernej obecności Kościoła w życiu publicznym przeważa we wszystkich grupach wyodrębnionych ze względu na identyfikację religijną, także, choć w mniejszym stopniu, wśród samych katolików.

WYKRES 28

Czy, Pana(i) zdaniem, obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w Polsce jest obecnie:

Biorąc pod uwagę pozostałe cechy społeczno-demograficzne można zauważyć, że stosunek do obecności Kościoła w życiu publicznym różnicuje wielkość miejsca zamieszkania i pracy oraz wiek. Częściej niż przeciętne na nadmierny udział Kościoła w życiu publicznym wskazują nauczyciele mieszkający w dużych i średnich miastach (60,6% w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców i 56,6% w miastach liczących od 20 do 100 tys.) i tam uczący (odpowiednio 55,8% i 57,9%). O zbyt dużym zaangażowaniu Kościoła w życie publiczne częściej mówią nauczyciele w wieku 40+ (od 52,4% do 61,4% w zależności od kategorii wiekowej) niż młodsi (40,0

7. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W ŚRODOWISKU SZKOLNYM

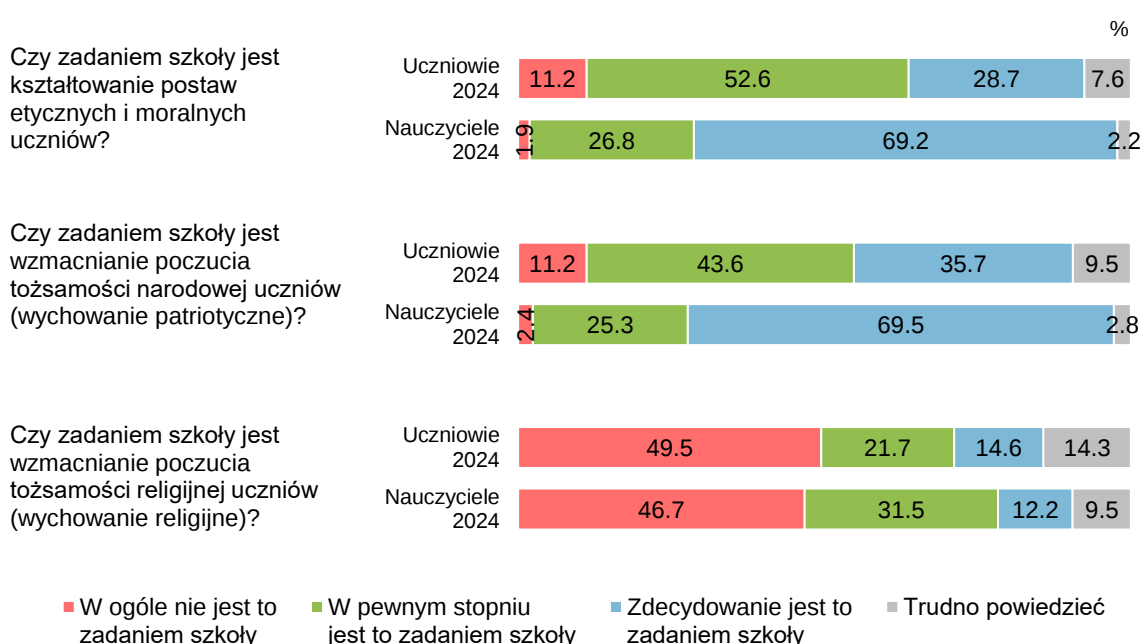
7.1. ZADANIA SZKOŁY

Nauczyciele częściej i bardziej zdecydowanie niż młodzież zgadzają się, że do zadań szkoły należy kształtowanie postaw etycznych uczniów, a także wychowanie patriotyczne. Jeśli zaś chodzi o realizację przez szkołę wychowania religijnego, przeważają nieco głosy krytyczne (jak wśród uczniów), ale odsetek łącznych głosów przychylnych jest właściwie niewiele niższy (wśród uczniów jest znacząco niższy).

Kształtowanie postaw moralnych uczniów uważa „zdecydowanie” za zadanie szkoły większość nauczycieli (69,2% wobec 28,7% wśród młodzieży, różnica ponad 40 punktów procentowych), a przynajmniej w pewnym stopniu ze stwierdzeniem tym zgadzają się niemal wszyscy (96% wobec 81,3% wśród młodzieży). Z bardzo zbliżonym poparciem spotyka się idea wychowania patriotycznego – „zdecydowanie” za zadanie szkoły uznaje je znów większość nauczycieli (69,5% wobec 35,7% wśród młodzieży), a przynajmniej w pewnym stopniu jako zadanie szkoły postrzegają je też niemal wszyscy (94,8% wobec 79,3% wśród młodzieży). Z kolei wychowanie religijne w szkole budzi już raczej sprzeciw, podobnie jak u uczniów – blisko połowa nauczycieli (46,7% wobec 49,5% wśród młodzieży) uważa, że nie należy ono w ogóle do zadań szkoły. Tylko co ósmy nauczyciel (12,2% wobec 14,6% wśród młodzieży) uznaje to „zdecydowanie” za jej zadanie, ale już co trzeci uważa, że jest to jej zadanie „w pewnym stopniu” (31,5% wobec 21,7% wśród uczniów).

WYKRES 29

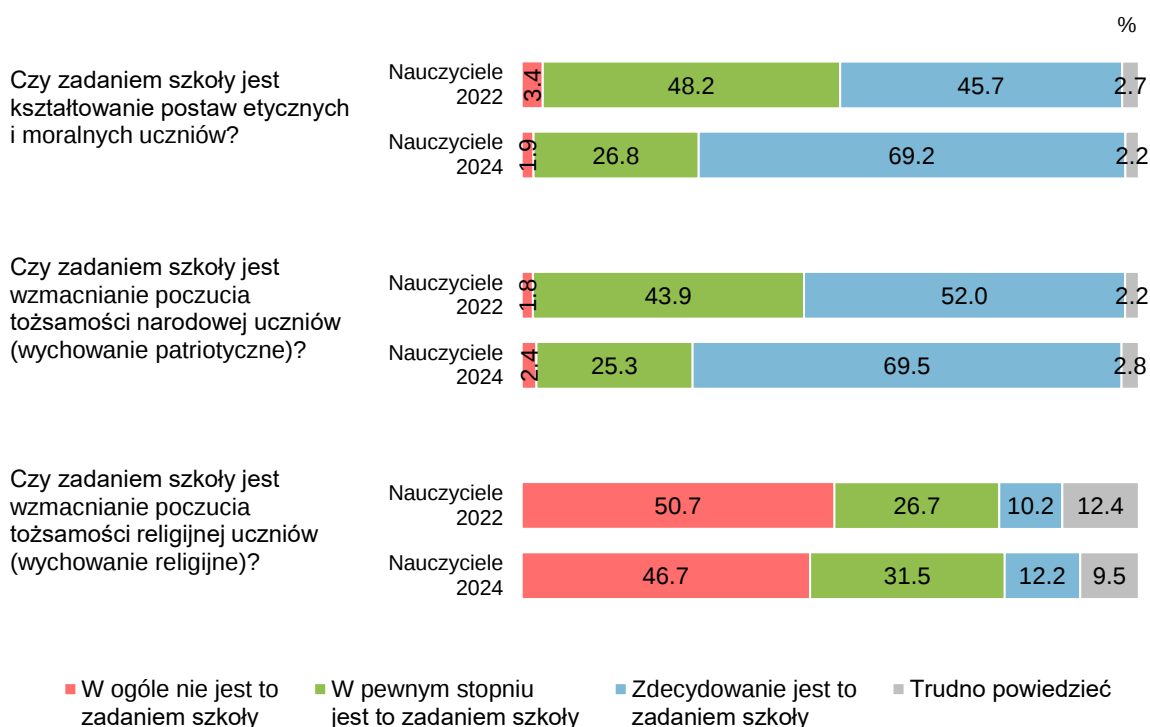
Opinia na temat zadań szkoły

Również dwa lata temu niemal wszyscy nauczyciele zgadzali się co do tego, że zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw moralnych i wychowanie patriotyczne uczniów, ale wzrosły znacząco odsetki badanych, którzy uważają, że jest to „zdecydowanie” jej zadaniem (w tym pierwszym przypadku o 23,5 punktów procentowych, a w drugim o 17,5). Bardzo zbliżone pozostają natomiast odpowiedzi nauczycieli dwa lata temu i obecnie na pytanie o wychowanie religijne – w 2022 roku również około połowy z nich uważało, że w ogóle nie należy to do zadań szkoły (50,7% wobec 46,7% obecnie). Od tamtej pory wzrósł jednak nieco odsetek opinii przeciwnych – łączny udział nauczycieli uznających wychowanie religijne za zadanie szkoły urósł o 6,9 punktów procentowych (z 36,9% w 2022 roku do 43,8% obecnie).

WYKRES 30

Opinia na temat zadań szkoły

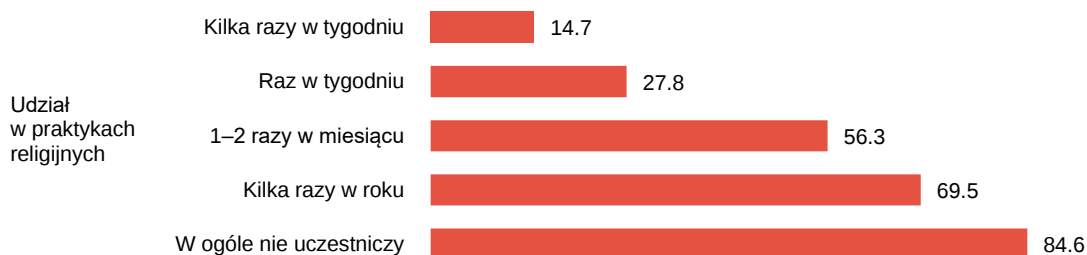
Zgoda co do tego, że kształtowanie postaw etycznych oraz wychowanie patriotyczne należą do zadań szkoły jest wśród nauczycieli tak powszechna, że trudno dopatrzyć się w ich odpowiedziach interesujących różnicowań. Pojawiają się one dopiero w przypadku pytania o wychowanie religijne. Co ciekawe, nieuznawaniu go za zadanie szkoły sprzyja starszy wiek (53,4% wśród najstarszych nauczycieli wobec 37,7% wśród najmłodszych), większa miejscowość zamieszkania (57,3% w największych miastach) oraz większa miejscowość lokalizacji szkoły (52,1% w największych miastach), a przede wszystkim nieidentyfikowanie się z żadną religią (82,5%), brak uczestnictwa w praktykach religijnych (84,6%) oraz brak wiary

(96,5%). Wyróżniają się pod tym względem również nauczyciele języków obcych (59%) oraz przedmiotów ścisłych (55,6%).

WYKRES 31

Opinia na temat zadań szkoły: Czy zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości religijnej uczniów (wychowanie religijne)?

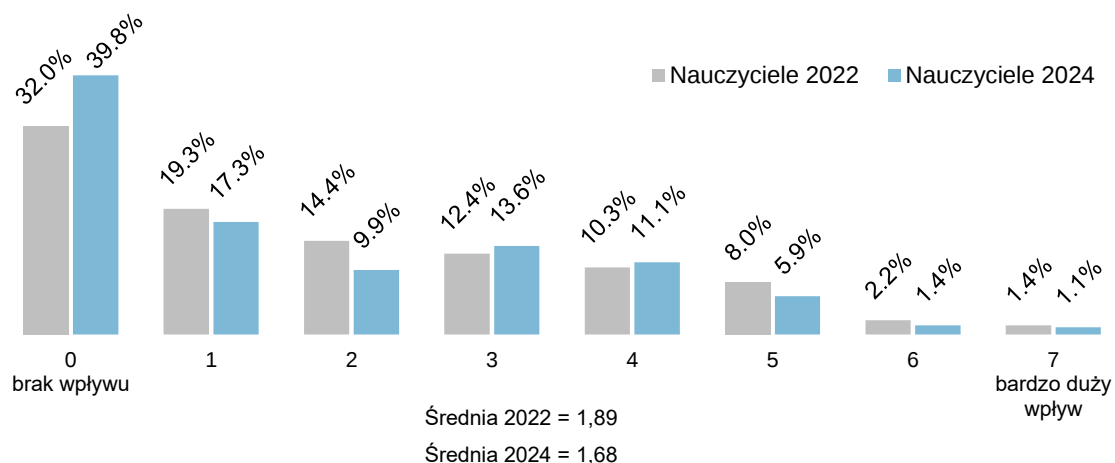
Odsetki odpowiedzi „W ogóle nie jest to zadaniem szkoły” a udział w praktykach religijnych

Pogłębiając wątek wychowania religijnego w szkołach, nauczycielom postawiono pytanie, które nie miało swojego odpowiednika w kwestionariuszu przeznaczonym dla młodzieży – zapytano ich, jak oceniają swój realny wpływ na uczniów w dziedzinie wiary i religijności. Wpływ ten mogli ocenić na skali od 0 do 7, gdzie 0 oznaczało brak wpływu, a 7 bardzo duży wpływ. Jak się okazało, większość nauczycieli nie ma poczucia, że oddziałuje w znaczący sposób na uczniów w tej dziedzinie. Średnia ich wskazań wyniosła zaledwie 1,68 i jest nawet niższa niż dwa lata temu (wówczas wynosiła ona 1,89). 39,8% nauczycieli sądzi, że nie wywiera w tej sferze żadnego wpływu (wobec 32% dwa lata temu), a tylko 1,1% (czyli 6 nauczycieli spośród 594) przypisało sobie w tym obszarze bardzo duży wpływ (dwa lata temu było to 1,4% i 8 nauczycieli na 605).

WYKRES 32

Jak ocenia Pan(i) swój realny wpływ na uczniów w dziedzinie wiary i religijności?

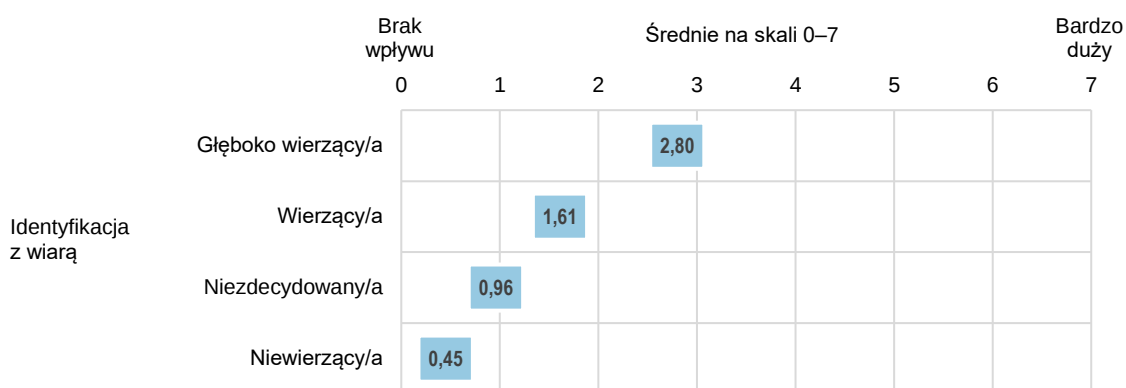

Ponadprzeciętnie często znaczący wpływ na uczniów w dziedzinie wiary i religijności przypisują sobie nauczyciele częściej uczestniczący w praktykach religijnych (średnia 3,07 wśród praktykujących kilka razy w tygodniu wobec 0,52 wśród niepraktykujących), deklarujący wyższy poziom wiary (2,80 wśród głęboko wierzących wobec 0,45 wśród niewierzących), a także mieszkający w mniejszych miejscowościach (2,11 na wsi wobec 1,30 w największych miastach). Jeśli chodzi o typ szkoły, najwyższa średnia ocena występuje w prywatnych liceach (2,48), a jeśli zaś chodzi o przedmiot nauczania, wyróżniają się tu oczywiście nauczyciele religii (3,98).

WYKRES 33

Jak ocenia Pan(i) swój realny wpływ na uczniów w dziedzinie wiary i religijności?

Oceny na skali od 0 (brak wpływu) do 7 (bardzo duży wpływ) a identyfikacja z wiarą

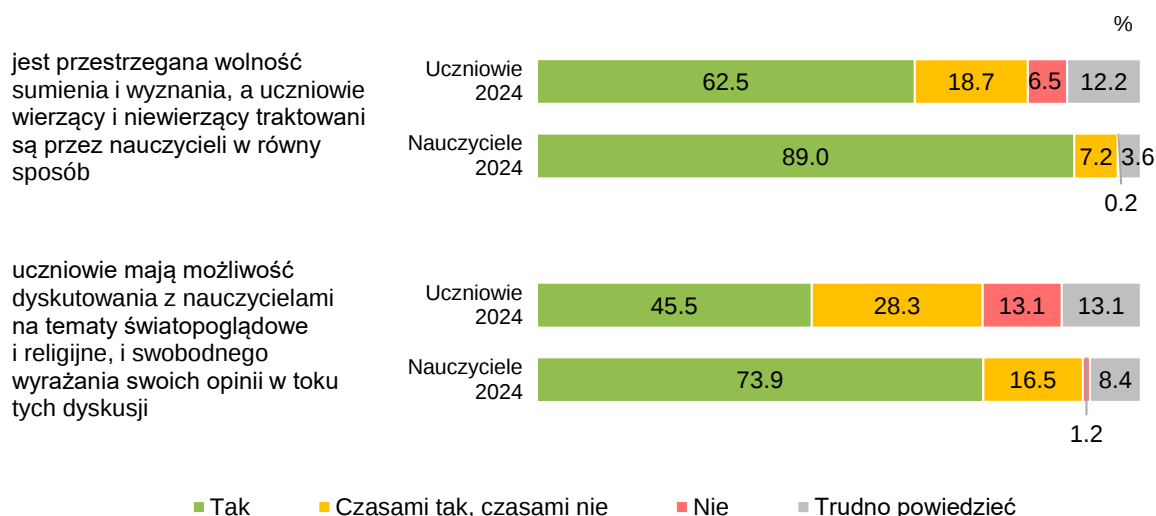

7.2. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W SZKOLE

Nauczyciele mają znacznie bardziej pozytywną niż uczniowie wizję tego, jak w ich szkołach realizowana jest wolność sumienia i wyznania. Zdecydowana większość z nich zgodziła się ze stwierdzeniem, że w ich szkołach zasada ta jest przestrzegana, a uczniowie wierzący i niewierzący są traktowani przez kadrę nauczycielską w równy sposób (89% wobec 62,5% wśród młodzieży). Trzech na czterech (73,9% wobec 45,5% wśród uczniów) odpowiedziało też twierdząco na pytanie o to, czy uczniowie w ich szkołach mają możliwość dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne oraz swobodnego wyrażania swoich opinii w toku dyskusji.

WYKRES 34

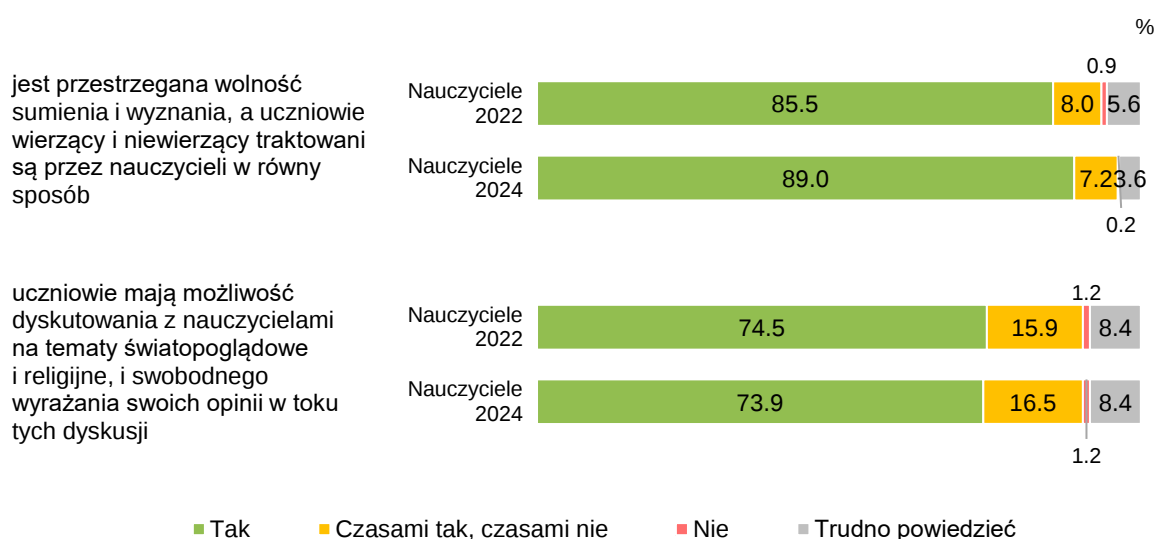
Czy w tej szkole:

Wyniki te są bardzo zbliżone do tych sprzed dwóch lat – również wtedy zdecydowana większość nauczycieli twierdziła, że w ich szkole jest przestrzegana wolność sumienia i wyznania, a uczniowie są traktowani przez nauczycieli w równy sposób (85,5% wobec 89% obecnie). Podobnie około trzy czwarte uważało, że w ich szkołach uczniowie mają możliwość swobodnego dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne (74,5% wobec 73,9% obecnie).

WYKRES 35

Czy w tej szkole:

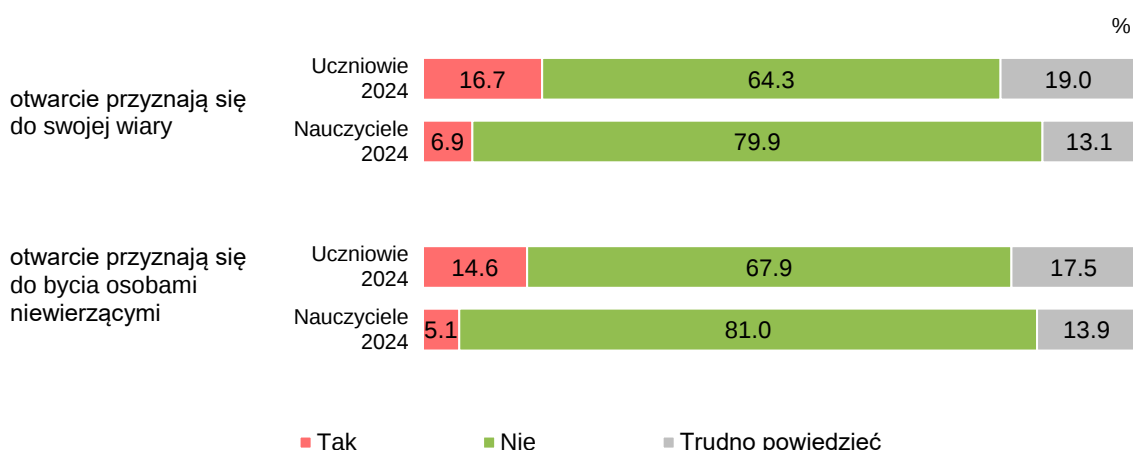
Ponownie stosunek nauczycieli do powyższych stwierdzeń jest na tyle jednorodny (głosy sprzeciwu sięgnęły 0,2% w pierwszym przypadku i 1,2% w drugim), że trudno tu mówić o jakichkolwiek wyraźnych zróżnicowaniach społeczno-demograficznych.

7.3. SZYKANY Z PRZYCZYN ŚWIATOPOGLĄDOWYCH

W porównaniu z uczniami nauczyciele wyraźnie rzadziej deklarują, że w ich szkołach dochodzi do poniżania uczniów ze względu na ich otwarcie deklarowaną wiarę lub jej brak (nawet jeśli i wśród uczniów wskazania takie były stosunkowo rzadkie). Zdecydowana większość nauczycieli stwierdziła, że w ich szkołach nie zdarza się ośmieszanie uczniów otwarcie przyznających się do swojej wiary (79,9% wobec 64,3% wśród młodzieży) lub tych, którzy otwarcie przyznają się do jej braku (81% wobec 67,9% wśród uczniów).

WYKRES 36

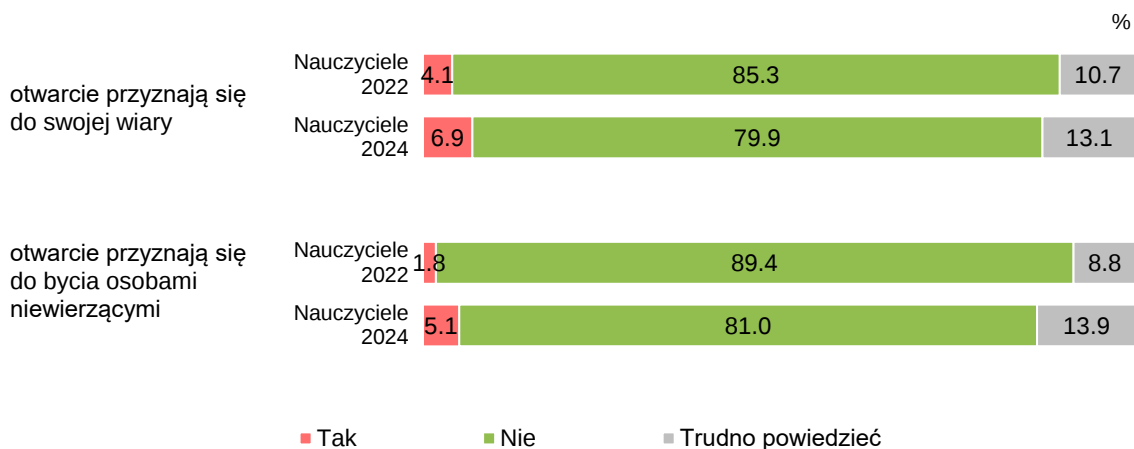
Czy w Twojej / tej szkole zdarzają się sytuacje poniżania, ośmieszania, szykanowania przez uczniów tych kolegów /koleżanek, którzy/które:

Wyniki te znów nie odbiegają znacząco od tych sprzed dwóch lat, choć należy odnotować, że wzrosły nieco odsetki nauczycieli twierdzących, że w ich szkołach dochodzi do szykanowania uczniów ze względu na otwarte przyznawanie się do swojej wiary (z 4,1% w 2022 roku do 6,9% obecnie) oraz otwarte przyznawanie się do bycia niewierzącymi (z 1,8% dwa lata temu do 5,1% obecnie).

WYKRES 37

Czy w tej szkole zdarzają się sytuacje poniżania, ośmieszania, szykanowania przez uczniów tych kolegów /koleżanek, którzy/które: otwarcie przyznają się do swojej wiary?

Na przypadki szykanowania uczniów ze względu na przyznawanie się do wiary wskazują częściej nauczyciele z prywatnych liceów (16,6%), ze szkół zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach (11,9% na wsi), praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu (11,2%) i nauczający religii (16,8%). W przypadku odpowiedzi na pytanie o poniżanie uczniów ze względu na ich deklarowany brak wiary zróżnicowania społeczno-demograficzne nie są wyraźne.

8. SYMBOLE I ELEMENTY RELIGIJNE W SZKOLE

8.1. KRZYŻ W SZKOLE

Jak nauczyciele zapatrują się na obecność krzyży w salach lekcyjnych? Większość z nich oponuje wobec takich argumentów za obecnością krzyży w szkołach, jak to, że ich brak jest wyrazem wrogości wobec religii i próbą eliminacji narodowego dziedzictwa (61,0% wobec 23,8% będących przeciwnego zdania), że narusza to prawa osób wierzących (58,0% wobec 26,8%) oraz że jest to forma propagowania światopoglądu bezwyznaniowego (51,3% wobec 30,5%). Jednocześnie przeważająca część badanych nie zgadza się z tym, że wieszanie krzyży w przestrzeni szkolnej w jakikolwiek sposób narusza wolność osób niewierzących lub wyznawców innych religii (55,0% wobec 25,1%) i, że jest to sprzeczne z konstytucyjną zasadą neutralności światopoglądowej państwa (47,4% wobec 31,5%). Nauczyciele prezentują dość podzielone opinie w kwestii tego, czy obecność krzyży w salach lekcyjnych jest wyrazem troski o dobro wspólne – ponad dwie piąte (42,8%) sądzi, że tak, a niespełna dwie piąte (37,8%) się z tym nie zgadza. Również zróżnicowane są zdania na temat tego, czy krzyż w szkole spełnia ważną funkcję edukacyjną (45,2% się z tym zgadza, a 36,0% – nie).

Od poprzedniego pomiaru nastawienie wobec krzyży w szkołach stało się nieco mniej krytyczne, bardziej konserwatywne. Obecnie więcej nauczycieli niż dwa lata temu uważa, że brak krzyży w szkołach jest naruszeniem praw osób wierzących (wzrost o 5,6 p.), że jest to propagowanie światopoglądu bezwyznaniowego (wzrost o 4,6 p.). Ubyło też kwestionujących to, że ich brak jest próbą eliminacji narodowego dziedzictwa religijnego (spadek o 6,7 p.). Jednocześnie mniej nauczycieli niż w 2022 roku postrzega krzyże w przestrzeni szkolnej jako coś, co narusza wolności osób niewierzących i wyznawców innych religii niechrześcijańskich (spadek o 6,0 p.) oraz jako sprzeczne z konstytucyjną gwarancją neutralności światopoglądowej państwa (spadek o 7,2 p.). Z kolei przybyło badanych zgadzających się, że obecność krzyży w szkole jest wyrazem troski o dobro wspólne (wzrost o 5,8 p.) i spełnia ważną funkcję edukacyjną (wzrost o 4,6 p.).

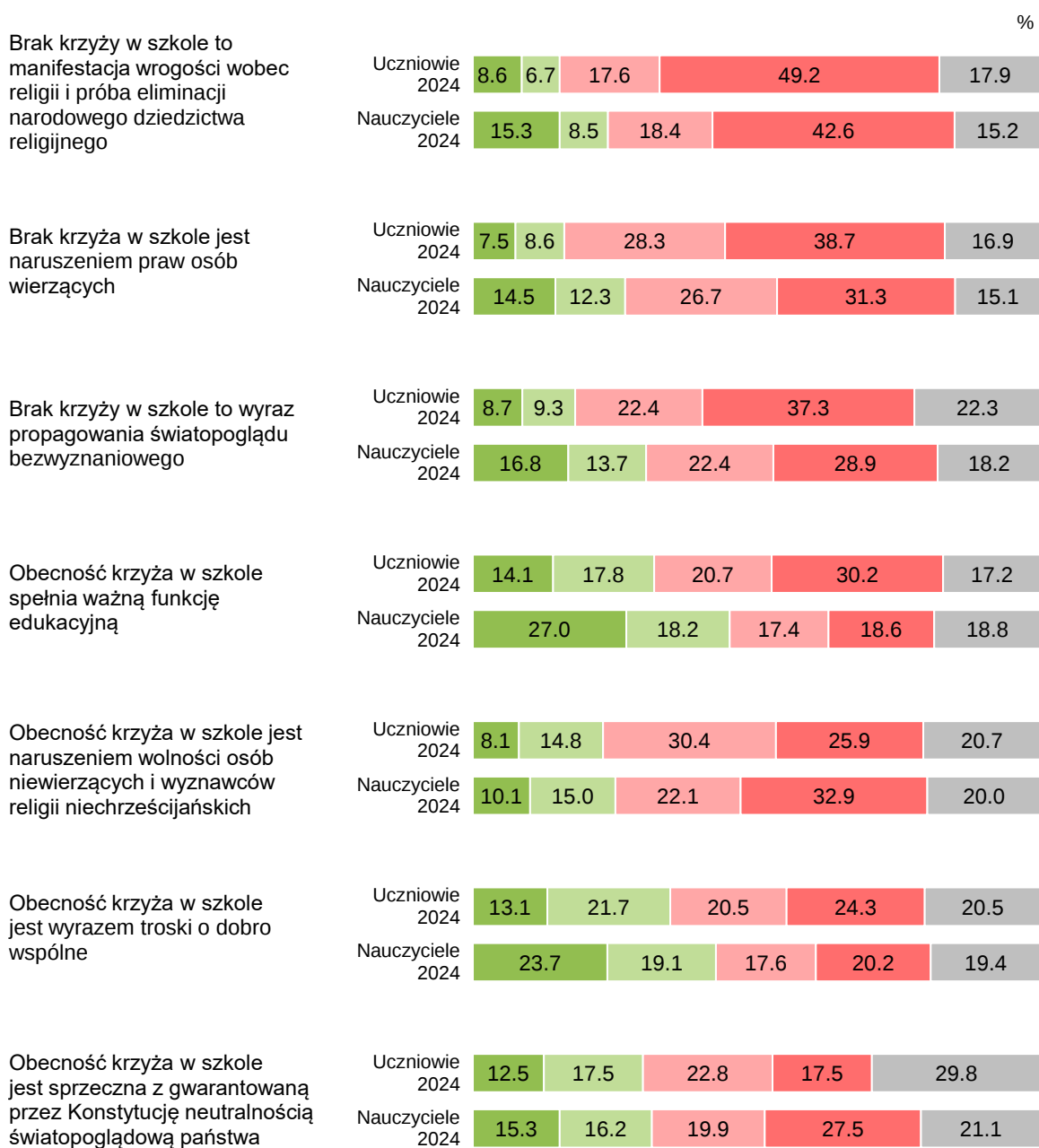
W jakim stopniu zgadza się Pan(i) bądź nie zgadza z następującymi stwierdzeniami?

Jak nauczyciele wypadają w tym kontekście na tle młodzieży z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych? Przede wszystkim częściej od uczniów i – w przeciwieństwie do nich – w większości podzielają opinię, że obecność krzyży w szkołach spełnia ważną funkcję edukacyjną (różnica między nauczycielami i uczniami to 13,3 p.) i, że jest ona wyrazem troski o dobro wspólne (8,0 p.). Również częściej niż uczniowie uważają brak krzyży w placówkach edukacyjnych za propagowanie światopoglądu bezwyznaniowego (o 12,5 p. częściej), naruszenie praw osób wierzących (o 10,7 p.) i za wyraz wrogości wobec religii i próbę eliminacji narodowego dziedzictwa religijnego (o 8,5 p.). W większym stopniu niż młodzież nie zgadzają się z tym, że obecność krzyży w przestrzeni szkolnej jest naruszeniem neutralności światopoglądowej państwa (o 7,1 p.). Zbliżony w obu grupach jest stosunek do tego, czy krzyże w placówkach edukacyjnych naruszają wolności osób niewierzących i wyznawców innych religii.

WYKRES 39

W jakim stopniu zgadzasz się / zgadza się Pan(i) bądź nie zgadza/sz z następującymi stwierdzeniami?

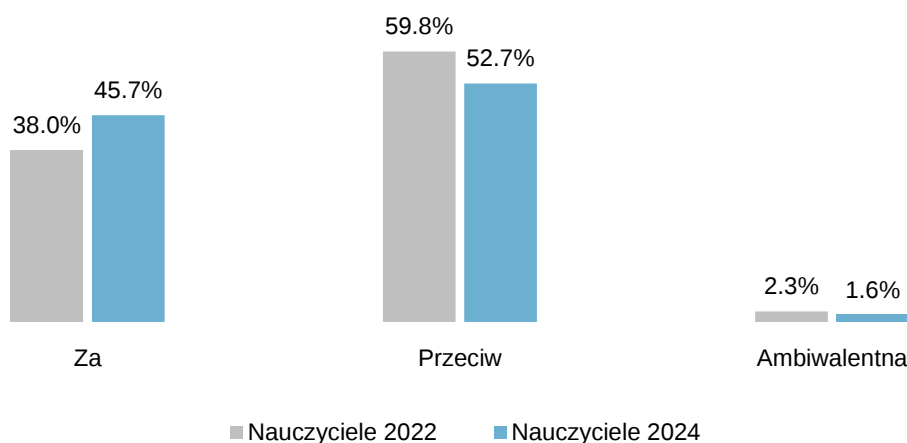

■ Zdecydowanie się zgadzam
 ■ Raczej się zgadzam
 ■ Raczej się nie zgadzam
 ■ Zdecydowanie się nie zgadzam
 ■ Trudno powiedzieć

Na podstawie odpowiedzi na siedem powyższych pytań został utworzony syntetyczny wskaźnik stosunku do obecności krzyży w szkołach. Prezentuje on uśrednioną odpowiedź badanych na wszystkie te pytania łącznie na 4-punktowej skali (pominięto wskazania „*trudno powiedzieć*”), gdzie wartości bliższe 1 oznaczają stosunek przychylny, a bliższe 4 – nieprzychylny (dodatkowo środek skali – wartość 2,5 – określono jako „stosunek ambiwalentny”). Porównanie wartości wskaźnika dla uczniów i nauczycieli potwierdza dwie wcześniejsze obserwacje. Po pierwsze stosunek nauczycieli do obecności krzyży w szkołach stał się mniej krytyczny, a bardziej przychylny. Po drugie, w porównaniu do uczniów, nastawienie kadry pedagogicznej jest bardziej wyważone.

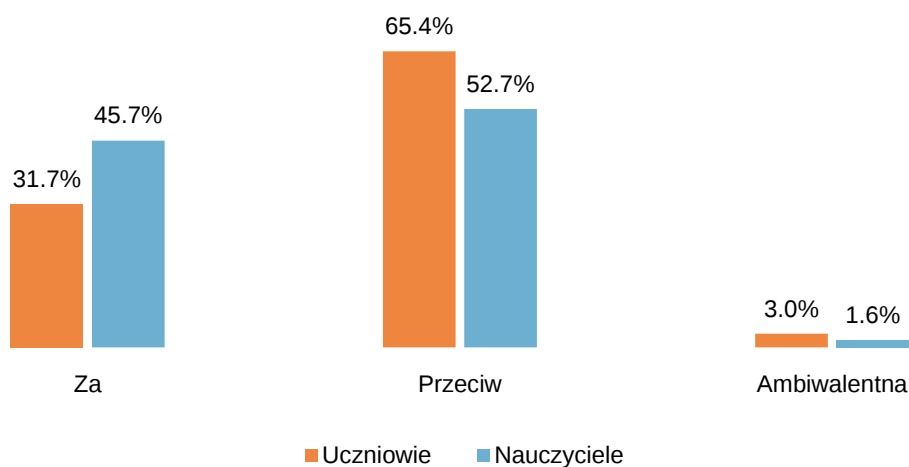
WYKRES 40

Postawy wobec krzyża w szkole

Średnia (na skali 1–4) Nauczyciele 2022 = 2,77; Nauczyciele 2024 = 2,54

WYKRES 41

Postawy wobec krzyża w szkole

Średnia (na skali 1–4) Uczniowie = 2,78; Nauczyciele = 2,54

Przy pomocy syntetycznego wskaźnika sprawdzono, w jakiej mierze stosunek do umieszczania krzyży w szkołach w różni się w poszczególnych podgrupach badanej populacji nauczycieli. Przeważnie przychylny stosunek obecności krzyży w miejscu nauki przejawiają nauczyciele uczestniczący w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu (a zwłaszcza uczestniczący w nich kilka razy w tygodniu), zaliczający się do głęboko wierzących. Są to również w większości nauczyciele z prywatnych liceów ogólnokształcących, szkół ulokowanych na wsi lub w małych miastach i mieszkający na wsi. Z kolei najbardziej krytyczni są ankietowani nieuczestniczący w praktykach religijnych lub robiący to sporadycznie, a także identyfikujący się jako niewierzący lub co do tego niezdecydowani. Można ponadto zauważyć, że krytyczne nastawienie przeważa wśród kobiet, natomiast przychylne – wśród mężczyzn.

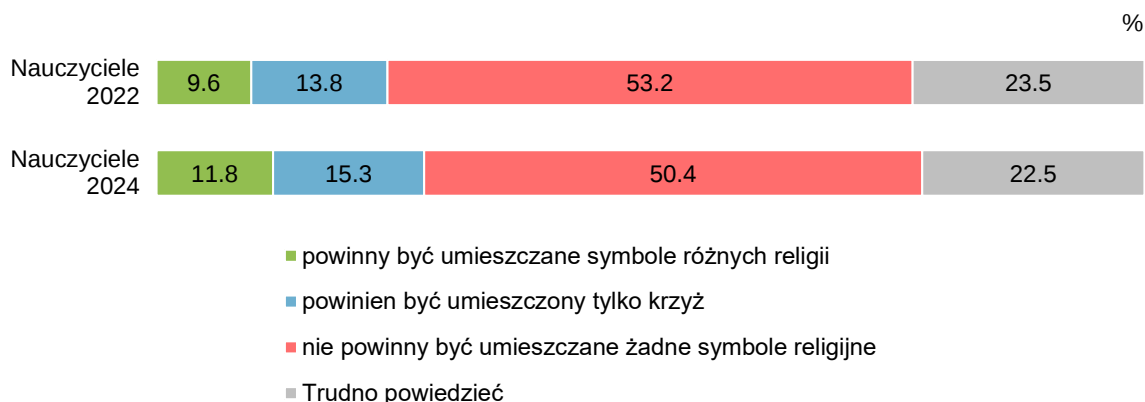
TAB. 1

		Postawy nauczycieli wobec krzyża w szkole			
		Za	Przeciw	Ambiwalentna	Średnia (na skali 1–4)
		%	%	%	
Ogółem		45,7	52,7	1,6	2,54
Płeć	Kobiety	43,4	54,7	1,9	2,54
	Mężczyźni	52,8	45,8	1,4	2,51
Typ szkoły	Szkoła branżowa	44,3	54,1	1,6	2,63
	Publiczne LO	41,9	56,0	2,1	2,55
	Technikum	47,6	51,1	1,3	2,53
	Prywatne LO	61,1	38,9	0,0	2,29
Miejsce zamieszkania	Wieś	56,5	40,5	3,1	2,39
	Miasto do 20 tys.	45,0	52,3	2,8	2,47
	20 tys. – 100 tys.	43,5	56,0	0,6	2,55
	101 tys. i więcej	40,0	58,8	1,3	2,68
Lokalizacja szkoły	Wieś	59,5	38,1	2,4	2,33
	Miasto do 20 tys.	53,2	43,9	2,9	2,34
	20 tys. – 100 tys.	39,4	58,5	2,1	2,65
	101 tys. i więcej	43,5	56,0	0,5	2,61
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	88,5	9,8	1,6	1,65
	Raz w tygodniu	66,2	32,9	0,9	2,16
	1–2 razy w miesiącu	39,1	55,1	5,8	2,69
	Kilka razy w roku	13,1	85,4	1,5	3,12
	W ogóle nie uczestniczy	7,8	92,2	0,0	3,32
Identyfikacja z wiarą	głęboko wierzący/a	73,3	24,4	2,3	1,97
	wierzący/a	46,2	51,9	1,9	2,52
	niezdecydowany/a	8,1	91,9	0,0	3,23
	niewierzący/a	7,1	92,9	0,0	3,53

Obecnie nauczyciele, podobnie jak przed dwoma laty, prezentują na ogół krytyczny stosunek do obecności symboliki religijnej w szkole, jeśli uczęszczają do niej osoby różnych wyznań i niewierzący. Połowa z nich (50,4%) uważa, że w takiej sytuacji w klasach nie powinny być umieszczane żadne symbole religijne. Około jednej szóstej (15,3%) sądzi, że powinien być wieszany wyłącznie krzyż, natomiast nieco mniej (11,8%) opowiada się za obecnością symboli różnych religii.

WYKRES 42

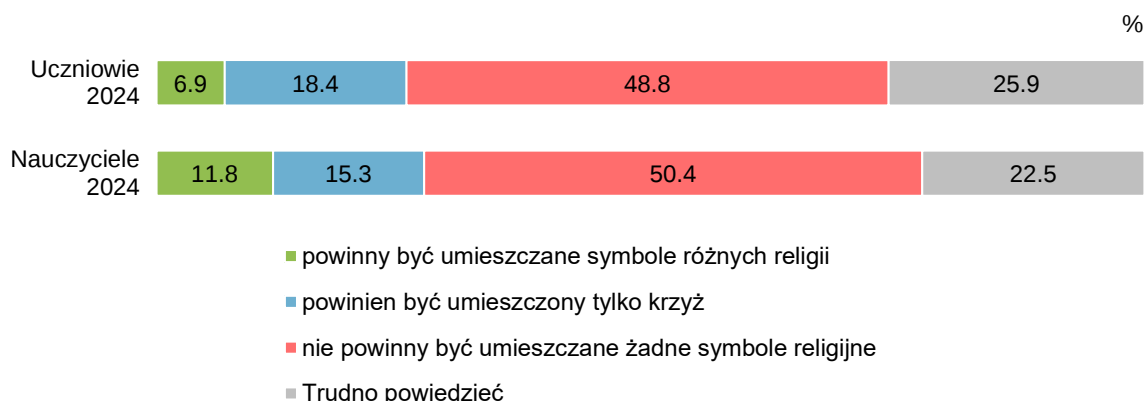
Jeśli w danej szkole uczą się uczniowie różnych wyznań oraz niewierzący, to czy w klasach:

Nauczyciele nieco częściej niż uczniowie opowiadają się za obecnością w przestrzeni szkolnej symboli różnych religii (o 4,9 p.) i minimalnie rzadziej wskazują, że powinien być tam umieszczony wyłącznie krzyż (o 3,1 p.).

WYKRES 43

Jeśli w danej szkole uczą się uczniowie różnych wyznań oraz niewierzący, to czy w klasach:

Przeważające wśród ogółu nauczycieli przekonanie, że w szkole nie powinny być umieszczane żadne symbole religijne częściej niż przeciętnie wskazują badani nieuczestniczący w praktykach religijnych lub robiący to sporadycznie oraz nieidentyfikujący się z wiarą lub w tej sprawie niezdecydowani. Nieco częściej takie stanowisko prezentują respondenci mający 50 lat i więcej, pracujący w szkołach branżowych, placówkach znajdujących się w dużych miastach (i – co z tym związane – mieszkający w dużych miastach). Relatywnie często za umieszczaniem w klasach wyłącznie krzyża opowiadają się ankietowani zaangażowani w praktyki religijne, szczególnie uczestniczący w nich kilka razy w tygodniu, jak również głęboko wierzący. Można również zauważyć, że wśród młodszych nauczycieli, poniżej 40 roku życia, częściej niż wśród starszych panuje przekonanie, że w szkołach powinien być

wyłącznie krzyż. Z kolei o umieszczaniu symboli różnych religii w większym stopniu niż inni mówią respondenci najbardziej zaangażowani w praktyki religijne oraz określający się jako głęboko wierzący.

TAB. 2

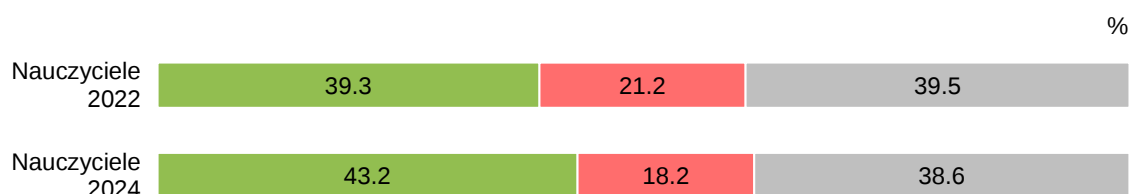
		Jeśli w danej szkole uczą się uczniowie różnych wyznań oraz niewierzący, to czy w klasach:			
		powinny być umieszczane symbole różnych religii	powinien być umieszczony tylko krzyż	nie powinny być umieszczane żadne symbole religijne	Trudno powiedzieć
		%	%	%	%
Ogółem		11,8	15,3	50,4	22,5
Wiek	Poniżej 40 lat	12,2	21,6	36,5	29,7
	40–49 lat	11,1	15,7	48,9	24,3
	50 lat i więcej	12,5	12,5	57,1	17,9
Typ szkoły	Szkoła branżowa	6,3	10,9	56,3	26,6
	Publiczne LO	10,4	15,2	51,6	22,8
	Technikum	13,2	15,3	49,6	21,9
	Prywatne LO	19,4	22,2	41,7	16,7
Miejsce zamieszkania	Wieś	14,0	19,9	36,0	30,1
	Miasto do 20 tys.	9,3	17,8	47,5	25,4
	20 tys. – 100 tys.	12,4	14,0	53,9	19,7
	101 tys. i więcej	11,1	11,7	60,5	16,7
Lokalizacja szkoły	Wieś	6,8	18,2	40,9	34,1
	Miasto do 20 tys.	10,7	20,1	39,6	29,5
	20 tys. – 100 tys.	13,3	12,2	53,6	20,9
	101 tys. i więcej	12,2	14,1	57,1	16,6
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	23,0	36,1	14,8	26,2
	Raz w tygodniu	17,5	22,9	30,4	29,2
	1–2 razy w miesiącu	7,9	6,6	50,0	35,5
	Kilka razy w roku	2,7	5,4	81,6	10,2
	W ogóle nie uczestniczy	6,0	1,5	85,1	7,5
Identyfikacja z wiarą	Głęboko wierzący/a	19,3	30,7	25,0	25,0
	Wierzący/a	11,3	14,3	50,5	24,0
	Niezdecydowany/a	7,1	2,4	73,8	16,7
	Niewierzący/a	3,6	3,6	89,3	3,6

8.2. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI SZKOLNYCH

Obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych przeważająca część nauczycieli – więcej niż dwie piąte (43,2%) – uważa za wyraz wolności religijnej, z uwagi na fakt, że większość uczniów stanowią wierzący; ponad dwukrotnie mniejsza grupa (18,2%) postrzega to jako ograniczenie wolności, wychodząc z założenia, że wśród uczniów są również niewierzący. Relatywnie wielu (38,6%) nie ma w tej sprawie zdania. Od poprzedniego pomiaru sprzed dwóch lat umocniło się nieco przekonanie, że jest to wyrazem wolności (wzrost o 3,9 p.), rzadziej natomiast myśli się o tym jako o jej ograniczeniu (spadek o 3,0 p.).

WYKRES 44

Czy, Pana(i) zdaniem, obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych:

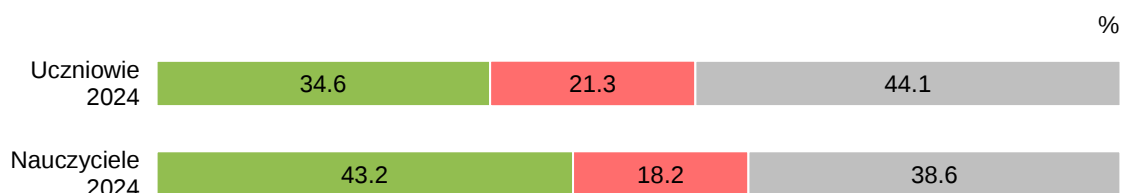

- jest wyrazem wolności religijnej, ponieważ większość uczniów stanowią wierzący
- jest wyrazem ograniczenia wolności religijnej, ponieważ wśród uczniów znajdują się też niewierzący
- Trudno powiedzieć

Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych częściej odbierają jako wyraz wolności religijnej niż jej ograniczenie. Można jedynie zauważyć, że przypadku nauczycieli opinie są bardziej sprecyzowane i większa jest przewaga uważających to za wyraz wolności nad będącymi przeciwnego zdania (25,0 p. wobec 13,3 p.).

WYKRES 45

Czy, Pana(i) / Twoim zdaniem, obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych:

- jest wyrazem wolności religijnej, ponieważ większość uczniów stanowią wierzący
- jest wyrazem ograniczenia wolności religijnej, ponieważ wśród uczniów znajdują się też niewierzący
- Trudno powiedzieć

Przekonaniu, że umieszczanie elementów religijnych w uroczystościach szkolnych jest wyrazem wolności, sprzyja zaangażowanie w praktyki religijne (zwłaszcza uczestnictwo w nich kilkakrotnie w tygodniu) i silna identyfikacja z wiarą. W większym stopniu niż inni takie stanowisko wyrażają nauczyciele z prywatnych liceów ogólnokształcących oraz szkół ulokowanych na wsi (i – co z tym związane – mieszkający na wsi). Z kolei wskazaniami na ograniczenie wolności wyróżniają się osoby nieuczestniczące w praktykach religijnych lub uczestniczące w nich sporadycznie oraz niewierzące lub co do tego niezdecydowane.

TAB. 3

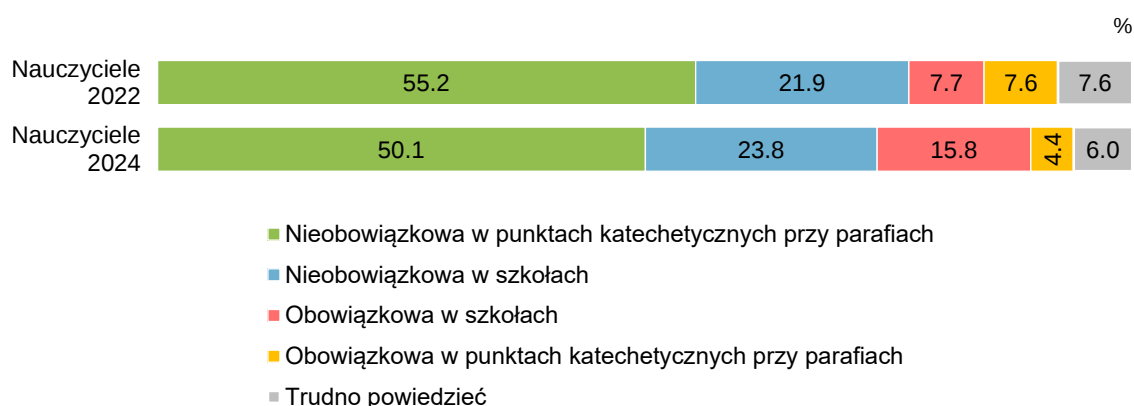
		Czy, Pana(i) zdaniem, obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych:		
		jest wyrazem wolności religijnej, ponieważ większość uczniów stanowią wierzący	jest wyrazem ograniczenia wolności religijnej, ponieważ wśród uczniów znajdują się też niewierzący	Trudno powiedzieć
		%	%	%
Ogółem		43,2	18,2	38,6
Wiek	Poniżej 40 lat	47,4	7,9	44,7
	40–49 lat	37,2	18,4	44,4
	50 lat i więcej	46,7	22,0	31,3
Typ szkoły	Szkoła branżowa	33,3	16,7	50,0
	Publiczne LO	42,4	22,8	34,8
	Technikum	43,2	15,6	41,2
	Prywatne LO	64,9	8,1	27,0
Miejsce zamieszkania	Wieś	52,6	11,9	35,6
	Miasto do 20 tys.	42,9	19,3	37,8
	20 tys. – 100 tys.	40,7	19,2	40,1
	101 tys. i więcej	39,0	21,3	39,6
Lokalizacja szkoły	Wieś	59,1	6,8	34,1
	Miasto do 20 tys.	47,0	12,1	40,9
	20 tys. – 100 tys.	40,8	24,5	34,7
	101 tys. i więcej	39,8	18,9	41,3
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	77,0	0,0	23,0
	Raz w tygodniu	63,1	11,6	25,3
	1–2 razy w miesiącu	33,8	14,3	51,9
	Kilka razy w roku	19,0	28,6	52,4
	W ogóle nie uczestniczy	9,0	38,8	52,2
Identyfikacja z wiarą	Głęboko wierzący/a	68,2	10,2	21,6
	Wierzący/a	44,1	15,2	40,7
	Niezdecydowany/a	7,1	47,6	45,2
	Niewierzący/a	7,1	46,4	46,4

9. KATECHEZA SZKOLNA

Nauczyciele, znacznie częściej niż młodzież, uważają, że najlepszą formą nauczania religii byłaby nieobowiązkowa katecheza w punktach katechetycznych przy parafiach. Takiego zdania jest 50,1% nauczycieli, nieco mniej niż dwa lata temu (55,2%). Wśród uczniów nieobowiązkowe katechezy przy parafii są uważane za najlepsze rozwiązanie przez mniej niż jedną trzecią (27,8%). Z kolei opinię dominującą wśród młodzieży, głoszącą, że optymalna byłaby nieobowiązkowa religia w szkołach (51,5%), podziela mniej niż jedna czwarta nauczycieli (23,8%) i jest to wynik zbliżony do tego z 2022 roku (21,9%). Również podobnie jak w poprzednim pomiarze nauczyciele częściej niż uczniowie opowiadają się za obowiązkowymi lekcjami religii w szkole (15,8%), ale odsetek wskazań na tę odpowiedź jest dwukrotnie wyższy niż w 2022 roku (7,7%). Najrzadziej podzielanym przez nauczycieli poglądem jest stwierdzenie, że katecheza szkolna powinna być obowiązkowa w punktach katechetycznych przy parafiach (4,4%) i rozwiązanie to wskazuje mniej z nich niż w 2022 roku (7,6%). Za obowiązkowymi katechezami przy parafii jest tylko 2,3% młodzieży.

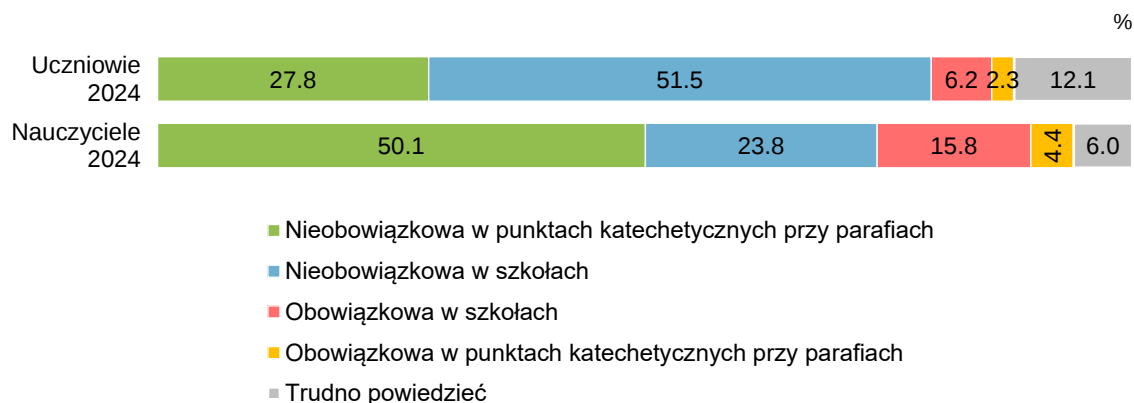
WYKRES 46

Jaka forma nauczania religii byłaby, Pana(i) zdaniem, najlepsza?

WYKRES 47

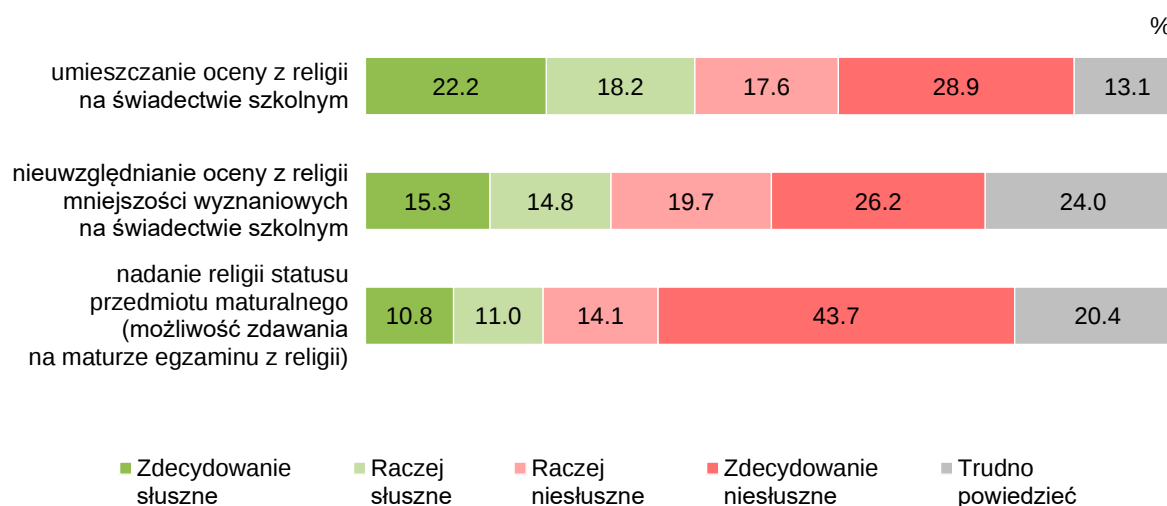
Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim / Pana(i) zdaniem, najlepsza?

Opinie na temat statusu religii jako przedmiotu szkolnego są wśród nauczycieli podzielone, podobnie jak wśród uczniów. Niespełna połowa badanej kadry uważa za niesłuszne umieszczanie oceny z religii na świadectwie szkolnym (46,5%), ale niewiele mniej (40,4%) jest przeciwnego zdania. Wobec oceny z religii mniejszości wyznaniowych mniej niż połowa nauczycieli (45,9%) ocenia jako niesłuszne nieuwzględnianie jej na świadectwie szkolnym, a niespełna jedna trzecia (30,1%) ma odmienne zdanie. Na uwagę zasługuje fakt, że prawie co czwarty badany nauczyciel (24,0%) nie ma zdania na temat oceny z religii mniejszości wyznaniowych. Nieco mniej osób (20,4%) nie wypowiada się o możliwości zdawania na maturze egzaminu z religii. Spośród pozostałych zdecydowanie więcej nauczycieli sprzeciwia się nadaniu religii statusu przedmiotu maturalnego (57,8%) niż postrzega to jako słuszne (21,8%).

WYKRES 48

Czy, Pana(i) zdaniem, słuszne czy niesłuszne jest:

W porównaniu z uczniami większy odsetek nauczycieli uważa za zdecydowanie słuszne umieszczanie na świadectwie szkolnym oceny z religii (22,2% wobec 13,1% wśród uczniów). Rzadziej zaś nauczyciele niż uczniowie oceniają to jako zdecydowanie niesłuszne (28,9% wobec 37,4%).

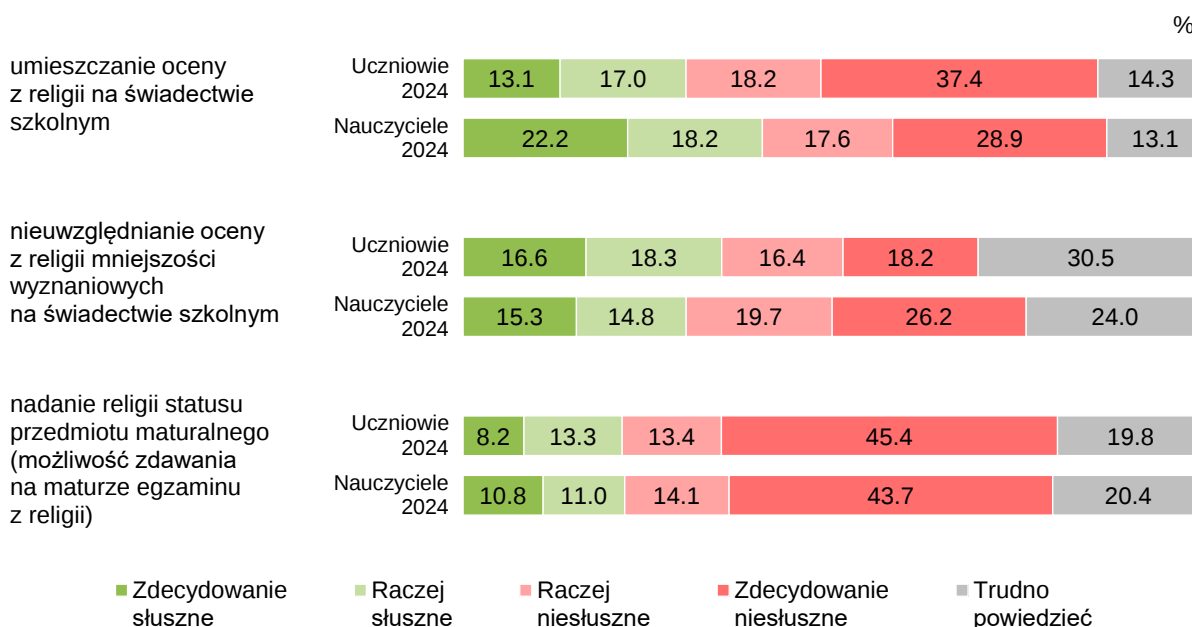
Wobec oceny z religii mniejszości wyznaniowych opinie nauczycieli i uczniów są zbliżone z tą różnicą, że uczniowie częściej nie mają zdania (30,5% wobec 24,0% wśród nauczycieli), a rzadziej uważają to za zdecydowanie niesłuszne (18,2% wobec 26,2% wśród nauczycieli).

Najbardziej podobne poglądy uczniów i nauczycieli dotyczą możliwości zdawania na maturze egzaminu z religii. Badana kadra pedagogiczna odrobinę częściej wypowiada się

zdecydowanie za, a uczniowie – raczej za, ale ogólnie w obu grupach niewiele ponad jedna piąta popiera nadanie religii statusu przedmiotu maturalnego, a pozostali są przeciwni.

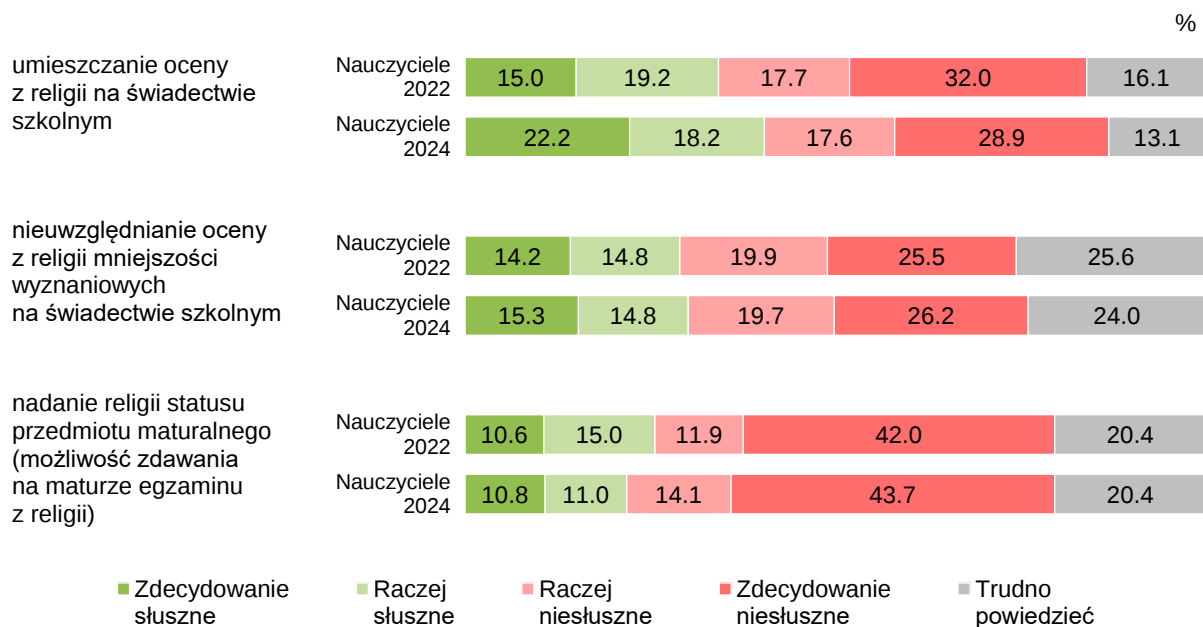
WYKRES 49

Czy, Twoim / Pana(i) zdaniem, słuszne czy niesłuszne jest:

W porównaniu do 2022 roku nieco więcej nauczycieli (57,8% wobec 53,9%) z dezaprobatą odnosi się do nadania religii statusu przedmiotu maturalnego, a mniej opowiada się za możliwością zdawania matury z religii (21,8% wobec 25,7%). Ale w ciągu ostatnich dwóch lat wzrósł odsetek badanych, którzy uważają za słuszne umieszczanie oceny z religii na świadectwie szkolnym (40,4% wobec 34,2%), zmalał zaś udział nauczycieli przeciwnego zdania (46,5% wobec 49,7%). Przekonanie, że nieuwzględnianie na świadectwie szkolnym ocen z religii w przypadku uczniów należących do mniejszości wyznaniowych jest niesłuszne, podzieliła bardzo podobny odsetek nauczycieli co poprzednio (45,9% i 45,4%). Nie zmienił się też znacząco udział ankietowanych, którzy aprobują tę praktykę (30,1% i 29,0%).

WYKRES 50

Czy, Pana(i) zdaniem, słuszne czy niesłuszne jest:

10. OCENA PLANOWANYCH ZMIAN W NAUCZANIU RELIGII W SZKOŁACH PUBLICZNYCH

Z początkiem października 2024 r. do uzgodnień międzyresortowych i konsultacji społecznych skierowany został projekt nowelizacji rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii i etyki w publicznych przedszkolach i szkołach. Projekt zakłada:

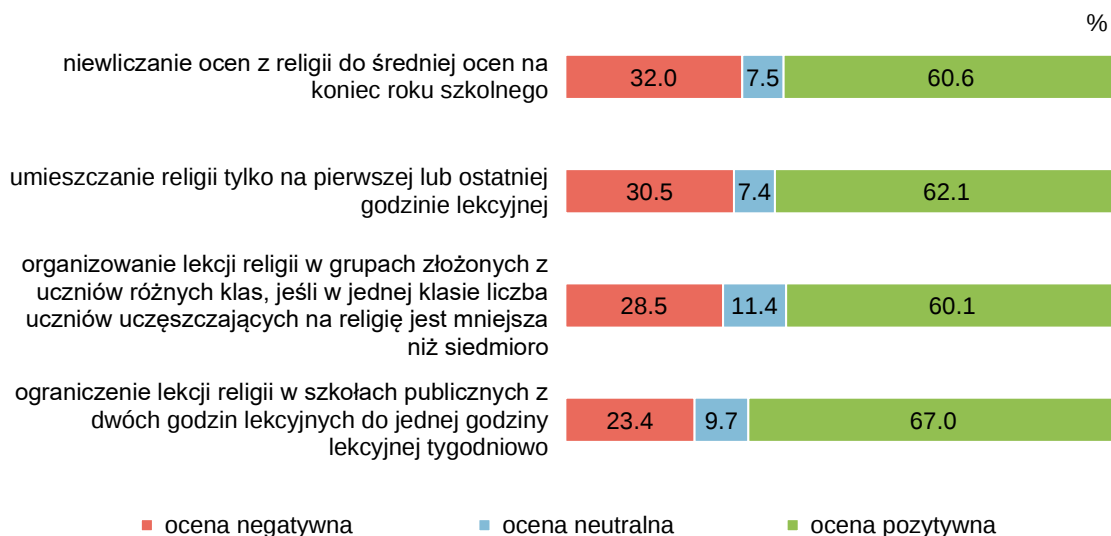
- zmniejszenie tygodniowego wymiaru godzin nauki religii do jednej godziny lekcyjnej (analogicznie do etyki);
- umieszczania lekcji religii i etyki przed obowiązkowymi zajęciami edukacyjnymi ucznia lub bezpośrednio po tych zajęciach (tylko na pierwszej lub ostatniej godzinie lekcyjnej);
- organizowanie lekcji religii w grupach złożonych z uczniów różnych klas, jeśli w jednej klasie liczba uczniów uczęszczających na religię jest mniejsza niż siedmioro (analogicznie do etyki).

Planowane rozwiązania mają wejść w życie z dniem 1 września 2025 roku. Od bieżącego roku szkolnego obowiązują natomiast nowe przepisy dotyczące ocen z religii i etyki: nie będą one wliczane do średniej ocen ani nie będą miały wpływu na to, czy uczeń otrzyma świadectwo z wyróżnieniem.

Uczniowie i nauczyciele uczestniczący w niniejszym badaniu poproszeni zostali o ocenę powyższych zmian (planowanych i wprowadzonych), w odniesieniu do nauczania religii.

Zdecydowana większość nauczycieli akceptuje zarówno planowane, jak i już wprowadzone zmiany. Najbardziej pozytywnie badani odnoszą się do ograniczenia religii do jednej godziny lekcyjnej tygodniowo - tę zmianę popiera 67,0% nauczycieli, przy 23,4% sprzeciwu. Pozostałe poddane ocenie rozwiązania cieszą się nieco mniejszym poparciem przy nieco wyższym poziomie sprzeciwu.

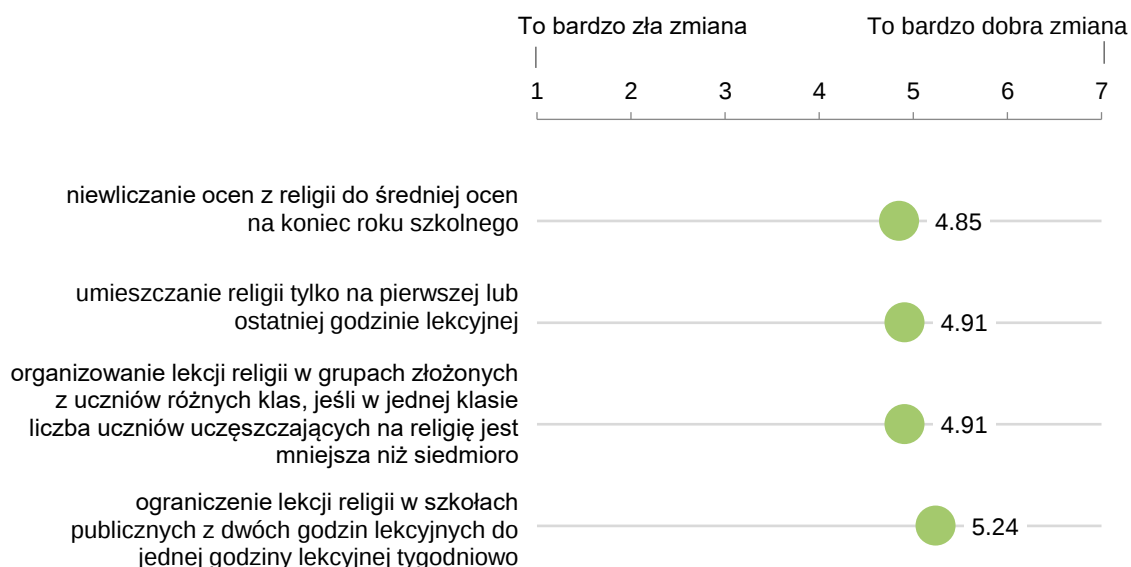
WYKRES 51

Ocena zmian w organizowaniu lekcji religii:

WYKRES 52

Średnie oceny zmian w organizowaniu lekcji religii

Oceń każdą zmianę osobno, używając skali 7-stopniowej, na której 1 oznacza „to bardzo zła zmiana”, a 7 – „to bardzo dobra zmiana”.

Podobnie jak w przypadku uczniów, nauczycielską ocenę planowanych zmian w nauczaniu religii w szkołach publicznych różnicują przede wszystkim cechy związane z osobistą identyfikacją religijną: generalnie – im dalej od katolicyzmu, im rzadsze praktyki religijne i im mniejsza wiara tym wyższy poziom poparcia dla wszystkich poddanych ocenie zmian. Czynnikiem różnicującym są również lokalizacja szkoły – zmiany oceniane są lepiej wśród

nauczycieli uczących w szkołach zlokalizowanych w większych ośrodkach - oraz przedmiot nauczania: zmiany akceptują w największym stopniu uczący przedmiotów ścisłych i przyrodniczych, natomiast zdecydowanym sprzeciwem wyróżniają się nauczyciele religii.

TAB. 4

Średnie oceny zmian w organizowaniu lekcji religii w grupach społeczno – demograficznych.

Ocena na skali 7-stopniowej, na której 1 oznacza „to bardzo zła zmiana”, a 7 – „to bardzo dobra zmiana”.

		niewliczanie ocen z religii do średniej ocen na koniec roku szkolnego	umieszczanie religii tylko na pierwszej lub ostatniej godzinie lekcyjnej	organizowanie lekcji religii w grupach złożonych z uczniów różnych klas, jeśli w jednej klasie liczba uczniów uczęszczających na religię jest mniejsza niż siedmiu	ograniczenie lekcji religii w szkołach publicznych z dwóch godzin lekcyjnych do jednej godziny lekcyjnej tygodniowo
		średnie			
Lokalizacja szkoły	Wieś	4,55	4,19	4,42	4,37
	Miasto do 20 tys.	4,63	4,43	4,31	4,83
	20 tys. - 100 tys.	4,85	5,23	5,18	5,52
	101 tys. i więcej	5,08	5,1	5,18	5,44
Przedmiot nauczania	Przedmioty humanistyczne	4,84	4,85	4,78	5,18
	Przedmioty ścisłe	5,01	4,74	4,99	5,4
	Przedmioty przyrodnicze	4,95	5,29	5,14	5,39
	Języki obce	5,36	5,4	5,12	5,49
	Religia	1,72	1,65	2,33	3,07
	Inne	4,63	4,77	4,93	5,1
Identyfikacja religijna	Tak, z katolicką	4,69	4,75	4,77	5,07
	Tak, z inną chrześcijańską	5,19	5,23	4,94	6,00
	Tak, z inną niż chrześcijańska	6,34	6,67	6,5	6,67
	Nie, z żadną	6,40	6,3	6,1	6,59
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	2,55	3,17	3,09	3,38
	Raz w tygodniu	4,02	4,01	4,05	4,45
	1-2 razy w miesiącu	5,46	5,62	5,54	5,63
	Kilka razy w roku	6,10	6,15	6,08	6,48
	W ogóle nie uczestniczy	6,43	6,06	6,25	6,49
Identyfikacja z wiarą	głęboko wierzący/a	3,46	3,64	3,7	3,78
	wierzący/a	4,91	4,99	4,97	5,34
	niezdecydowany/a	6,20	6,31	6,09	6,54
	niewierzący/a	6,22	5,48	5,83	6,14

W porównaniu z uczniami, nauczyciele są nieco bardziej wstrzemięźliwi w ocenie planowanych i już wprowadzonych zmian w nauczaniu religii: w odniesieniu do wszystkich ocenianych opcji średnie oceny uczniów są wyższe niż nauczycieli; różnica w ocenie jest najbardziej zauważalna w przypadku propozycji dotyczącej umieszczania religii wyłącznie na skrajnych godzinach lekcyjnych, zdecydowanie bardziej aprobowanej przez uczniów niż nauczycieli.

WYKRES 53

Średnie oceny zmian w organizowaniu lekcji religii

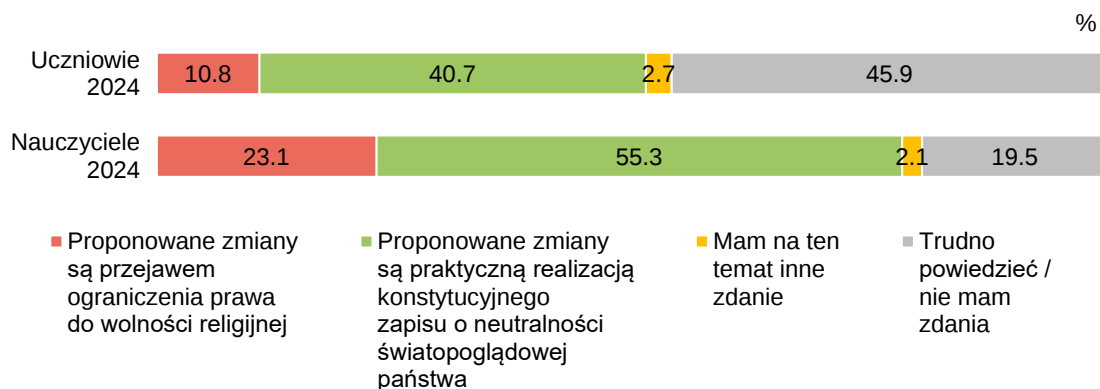
Oceń każdą zmianę osobno, używając skali 7-stopniowej, na której 1 oznacza „to bardzo zła zmiana”, a 7 – „to bardzo dobra zmiana”.

Podobnie, jak uczniowie, nauczyciele w większości postrzegają wprowadzane zmiany w nauczaniu religii w kategoriach praktycznej realizacji konstytucyjnego zapisu o neutralności światopoglądowej państwa. Jednocześnie, o ile wśród uczniów tylko co dziesiąty definiował je jako przejaw ograniczenia prawa do wolności religijnej, o tyle wśród nauczycieli grupa ta jest dużo liczniejsza – opinię taką podziela prawie co czwarty.

WYKRES 54

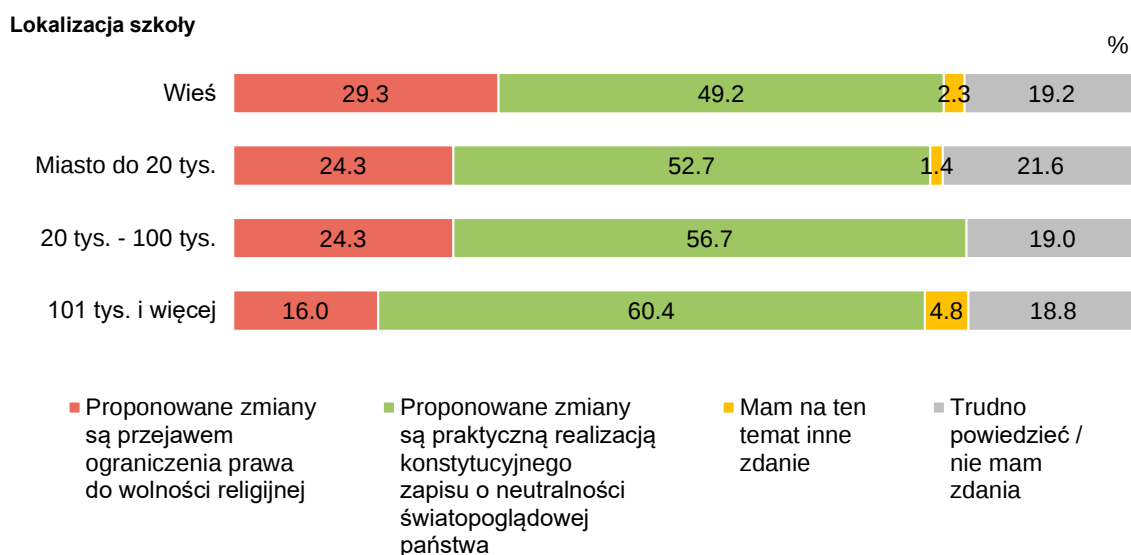
Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Ci / Pan(i) bliższa?

Sposób definiowania zmian w kategoriach wolności światopoglądowej bądź jej ograniczenia warunkują te same czynniki, które decydują o ich aprobachie lub odrzuceniu: osobista identyfikacja i aktywność religijna oraz lokalizacja szkoły i nauczany przedmiot. Przekonanie o zmianach jako praktycznej realizacji konstytucyjnego zapisu o neutralności światopoglądowej państwa bliższe jest pracującym w szkołach zlokalizowanych w większych ośrodkach, nauczającym przedmiotów ścisłych i przyrodniczych, nieidentyfikującym się z chrześcijaństwem, niepraktykującym (bądź robiącym to sporadycznie) oraz niewierzącym i niezdecydowanym w sprawach wiary. Definiowanie zmian w kategoriach ograniczenia prawa do wolności religijnej w największym stopniu dotyczy natomiast głęboko wierzących i ponadprzeciętnie często praktykujących katolików; opinię tę podziela prawie $\frac{3}{4}$ nauczycieli religii.

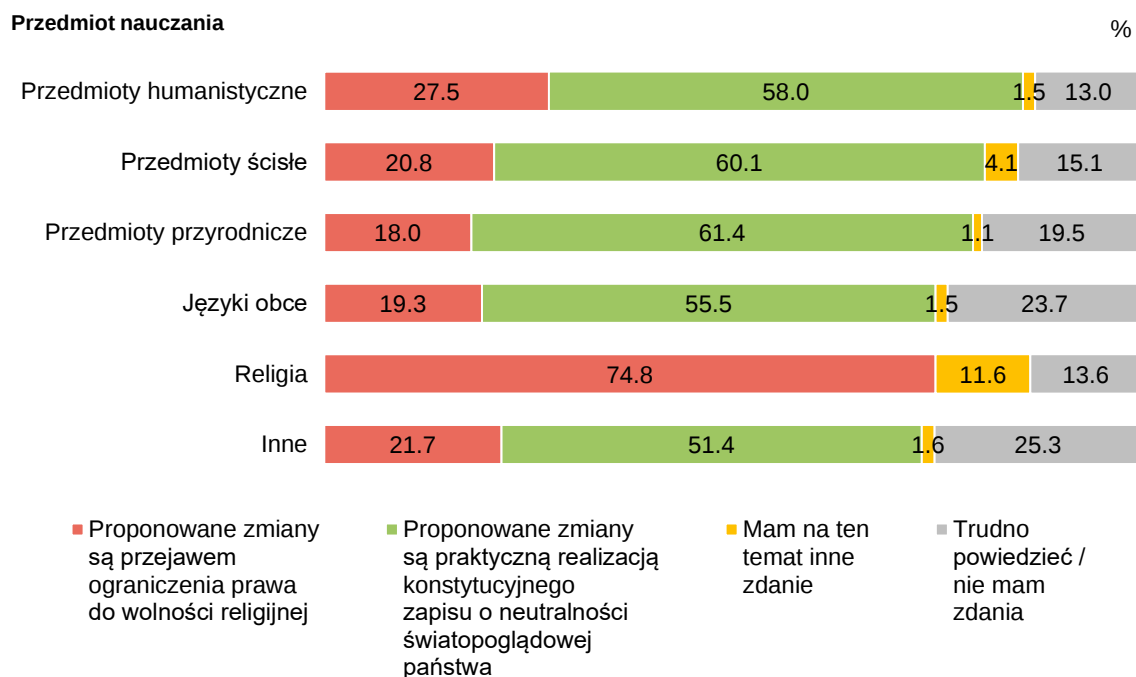
WYKRES 55

Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Panu(i) bliższa?

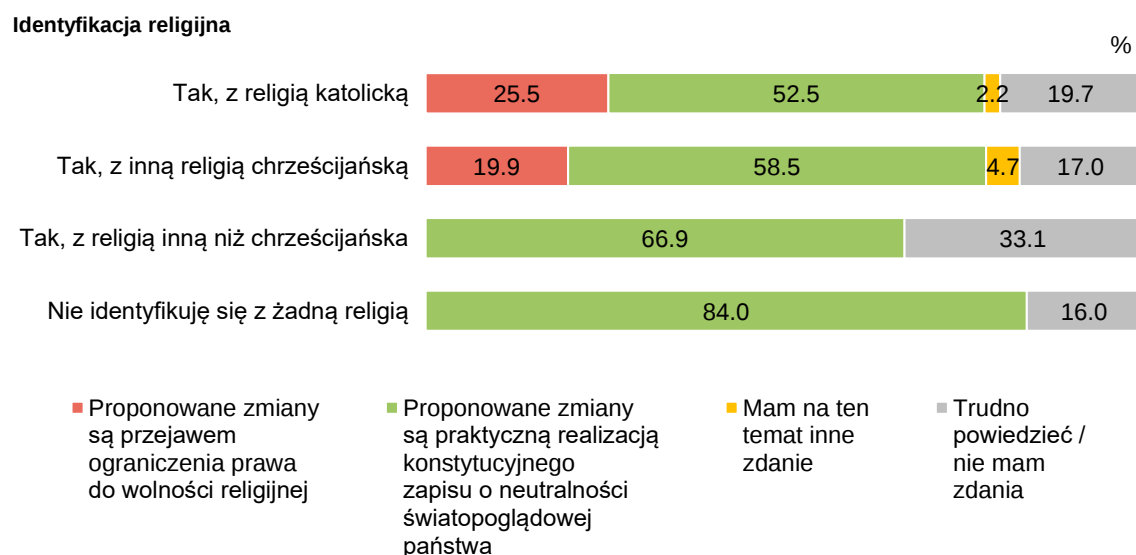
WYKRES 56

Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Panu(i) bliższa?

WYKRES 57

Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Panu(i) bliższa?

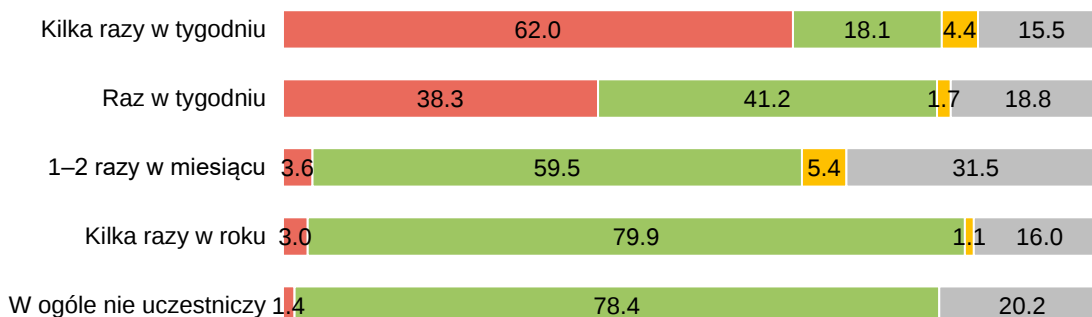

WYKRES 58

Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Panu(i) bliższa?

Udział w prakt. religijnych

%

■ Proponowane zmiany są przejawem ograniczenia prawa do wolności religijnej

■ Proponowane zmiany są praktyczną realizacją konstytucyjnego zapisu o neutralności światopoglądowej państwa

■ Mam na ten temat inne zdanie

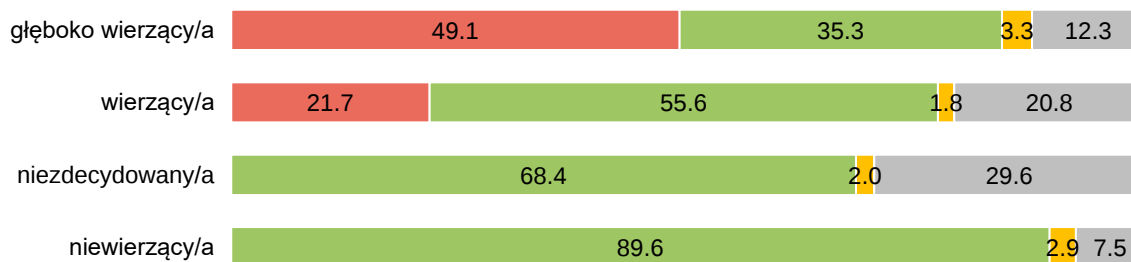
■ Trudno powiedzieć / nie mam zdania

WYKRES 59

Która z poniższych opinii na temat proponowanych przez Ministerstwo Edukacji zmian w organizacji lekcji religii w szkołach publicznych jest Panu(i) bliższa?

Identyfikacja z wiarą

%

■ Proponowane zmiany są przejawem ograniczenia prawa do wolności religijnej

■ Proponowane zmiany są praktyczną realizacją konstytucyjnego zapisu o neutralności światopoglądowej państwa

■ Mam na ten temat inne zdanie

■ Trudno powiedzieć / nie mam zdania